

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖЕТНІЧНИХ ТА
МІЖЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВЗАЄМИН У
ТЕОРЕТИЧНОМУ ТА ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРАХ

Навчально-методичний посібник для аспірантів.

Напрямок підготовки – 052 Політологія

Івано-Франківськ

2025

УДК 37.035.6

Климончук В.Й. Сучасні проблеми міжетнічних та між цивілізаційних взаємин у теоретичному та практичному вимірах. Навчально-методичний посібник для аспірантів. Напрямок підготовки – 052 Політологія. – Івано-Франківськ, 2025. 71 с.

Рецензенти:

Монолатій І.С. - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ломака І.І. – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політичних наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 7 від 18 лютого 2025 року)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематичний план.....	6
Навчальна програма курсу.....	7
Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....	49
Індивідуальні завдання.....	59
Програмові вимоги.....	65
Рекомендована література.....	67

ВСТУП

Сучасний світ характеризується перманентним процесом інтеграції та глобалізації, хоча одночасно відбувається й процес фрагментації на рівні держав та регіонів. Інтеграційні процеси стимулюють зворотні процеси – етноси намагаються зберегти свою історію та ідентичність, просувають свої національні цінності, культуру та мову. Неможливо не відзначити, що людство постійно буде розділятися за принципом «свої-чужі» за будь-якими параметрами: соціальними, релігійними, етнічними тощо. Протиріччя між етносами в межах однієї держави є однією з найсерйозніших проблем сьогодення.

Навчальна дисципліна «Сучасні проблеми міжетнічних та міжцивілізаційних взаємин у теоретичному та практичному вимірах» є важливою складовою підготовки аспірантів зі спеціальності 052 Політологія, яка передбачає вивчення концептуальних засад формування та розвитку системи міжетнічних та міжцивілізаційних відносин в сучасному світі, зокрема, їх складових, інституційних основ, механізмів, методів та інструментів дослідження, з урахуванням питань глобалізації та євроінтеграції, аналіз міжцивілізаційних конфліктів, їх форми та загрози стабільних відносин у сучасному світі.

Мета: ознайомлення студентів із головними методиками та підходами до аналізу міжетнічних взаємин. Формування в них максимально повних та цілісних уявлень про сучасні проблеми етнокультурних та етноконфесійних взаємин як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Подати комплексну характеристику причин, типів та наслідків сучасних міжетнічних конфліктів, враховуючи специфіку їх перебігу в окремих країнах світу.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

1. Формування уявлення про виникнення та сучасний стан етнокультурної картини світу, основні тенденції його соціокультурного розвитку в цілому та в окремих регіонах.

2. Формування уявлення про вплив багатокультурності як суб'єктивного фактору в сучасній системі міжнародних відносин на процеси міжцивілізаційної взаємодії.

3. Формування уявлення про роль і місце стереотипів та міфів у системі міжкультурної взаємодії.

4. Формування уявлення про місце та роль етноконфесійного фактору в системі міжетнічних та між цивілізаційних взаємин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен **знати:**

- основоположні поняття, терміни і категорії науки;

- загальні географічні, політичні та культурно-типологічні особливості різних країн та регіонів;

- регіональну специфіку осередків міжетнічних та міжконфесійних конфліктів;

- основні цивілізаційні теорії;

- основні соціально-психологічні та культурологічні теорії, що можуть бути адаптовані до міжетнічних взаємин; світу;

вміти: - здійснювати аналіз теоретичних та практичних проблем етнонаціональних процесів;

- давати політологічний прогноз перебігу міжетнічних конфліктів;

- діагностувати стан міжетнічних взаємин у державі та встановлювати стадію етнічної напруженості.

Тематичний план

Тематика навчальної дисципліни			
Тема	кількість год.		
	лекції	сем.за- тя	сам. роб.
Тема 1 Тема 1. Вступ. Предмет, завдання та категоріальний апарат курсу. Теоретичні виміри етнічних контекстів.	2		8
Тема 2. Етнічний та етнонаціональний конфлікти	2	2	8
Тема 3. Нації в умовах багатокультурності. глобалізації. Феномен	2	2	8
Тема 4. Націоналізм та національна ідентичність	2	2	10
Тема 5. Міграційні процеси сучасності	2	2	8
Тема 6. Нові незалежні держави.	2		10
Тема 7. Міжнаціональні конфлікти в країнах Балтії.	2		8
Тема 8. Міжетнічне протистояння в Придністров'ї.	2	2	8
Тема 9. Етнічні конфлікти в Закавказзі. Чеченська криза.	4	4	8
Тема 10. Етнонаціональні проблеми в державах ЄС.	4	4	8
Тема 11. Етнічна та релігійна причинність югославської кризи.	2		10
Тема 12. Арабо-ізраїльське протистояння.	4	2	10
Тема 13. Етноконфесійні конфлікти в державах Азії.	4		8
Тема 14. Етнонаціональні та етноконфесійні проблеми в державах Африки.	4		8
Тема 15. Особливості етнополітики Канади та США.	2	2	
ЗАГ.:	40	20	120

Навчальна програма курсу

Тема 1. Вступ. Предмет, завдання та категоріальний апарат курсу. Теоретичні виміри етнічних контекстів (2 год.)

У сучасному світі дослідження етнонаціональних процесів набуло неабиякої актуальності. Це пов'язане з низкою нових чинників, дія яких чітко проявилася в політичному житті народів світу за останні півстоліття. По-перше, кількість конфліктогенних етнонаціональних чинників невпинно зростає під дією таких всесвітніх процесів, як глобалізація, модернізація, масова міграція населення і т. д. По-друге, з другої половини ХХ ст. спостерігається ріст кількості насильницьких етнонаціональних конфліктів у всіх регіонах світу. По-третє, після завершення «холодної війни», відбулися глибокі якісні зміни специфіки збройних конфліктів.

Із часу становлення у західному суспільствознавстві теорії етнічності, її присутність у міжнародних відносинах цікавила насамперед її конфліктогенністю, особливо у зв'язку з темою сепаратизму. Але присутність етнічності у розвитку міжнародної системи була значно вагомішою: і з точки зору становлення елементів системи, і з точки зору періодичної реструктуризації останньої.

Наукові судження щодо змісту етнічності з'явилися у зарубіжній (переважно американській та англійській) літературі разом з поширенням самого терміну приблизно у середині ХХ ст. в зв'язку з осмисленням феномену етносу і тих явищ, що супроводжувалися його буттям – особливо етнічними конфліктами, сепаратистськими та іншими політичними рухами, що загрожували і стабільності всередині держав, і відносинам між ними.

Досягненню повноти у цих судженнях заважало те, що у процесі становлення понятійно-термінологічного апарату концепцій, покликаних пояснювати феномен етнічності, давньогрецьке слово «етнос» (у латинській транскрипції, яка перекочувала в деякі інші мови, – «ethnos»), яке виявилось першим, що застосовувалося для означення «інакших» соціумів, використовувалося як основа

для означення і однакових, і відмінних явищ. У своєму початковому смисловому навантаженні «етнос» і похідний від нього латинізований прикметник «ethnicos» («етнічний») утвердилися у науковій лексиці для означення соціумів, які відрізняються один від одного за своїми культурними і/або регіональними ознаками. Наприклад, слово «етнічний» у середньовічній літературі було тотожним слову «язичницький». Слово «етнос» було покладено в основу назв наукових дисциплін, покликаних фіксувати і вивчати відмінності між народами – етнографії та етнології. Однак, коли у XIX ст. прикметник «етнічний» почав набувати поширення, то міг застосовуватися і в іншому, ніж диференціюючому народи, значенні: наприклад, етнічний період в історії людства розумівся не більше, ніж його певний якісний стан.

Практика вживання терміну «етнічність» як у широкому, так і у вузькому значенні досі зберігається у літературі. Поняття «етнічність» розуміється як категорія, яка означає існування відмінних ідентичностей і етнічних груп, що утворюються на їхній основі. Відтак термін «етнічність» має замінити собою термін «етнос», який передбачає наявність у групи гомогенних, функціональних і спільних характеристик, які відрізняють її від інших. Натомість концепція етнічності піддає сумніву такий погляд на культурну відмінність і звертає увагу насамперед на багатокультурний характер більшості сучасних суспільств і на практичну відсутність гомогенних груп (з «кодом», «характером», «волею» та «інтересом», а тим більше культурних ізолятив. Судження щодо змісту етнічності, яке випливає з наведених засад, полягає в тому, що етнічність – це форма соціальної організації культурних відмінностей, і, відповідно, під категорією «народ» в сенсі етнічної спільноти розуміється як група людей, члени якої мають спільну назву і елементи культури, мають міф (версію) про спільне походження і спільну історичну пам'ять, асоціюють себе з особливою територією і мають почуття солідарності.

Тема 2. Етнічний та етнонаціональний конфлікти (2 год.).

Етнічні конфлікти існують у кожній окремій країні по-різному, саме тому вони відрізняються за масштабами та наслідками. За наявності таких відмінностей етнонаціональні конфлікти мають деякі спільні риси, певну логіку свого розвитку, яка виявляється, зокрема, в порядку висунення вимог. Часто конфлікти починаються з постановки та обговорення проблеми національної мови, культури. Пізніше вони набувають певного політичного забарвлення та форми територіальних претензій. Кожна сторона конфлікту під час обґрунтування своєї позиції використовує історичні факти, які досить часто неможливо заперечити. До етнічних відносять конфлікти будь-яких форм (організовані політичні дії, масові заворушення, сепаратистські заходи, громадянські війни тощо), в яких протистояння проходить по лінії етнічної спільності.

Всі етнонаціональні конфлікти є по своїй суті складними. Причиною будь-якого етнонаціонального конфлікту є прагнення певного етносу до набуття власної державності, і досить часто вони мають політичний характер. Етнос повинен відчувати себе дискримінованим і за соціально-економічними показниками (низький рівень доходів, переважання неprestижних професій, недоступність освіти та ін.), і за духовними (релігійні утиски, обмеження у використанні мови, неповага до звичаїв і традицій). Такі конфлікти супроводжуються гострими емоційними станами. Переважно етнонаціональні конфлікти мають історичне підґрунтя. Під час їх розгортання захищаються етнічні особливості народу, такі як мова та віра, тому кожен член етносу, захищаючи свої права, об'єднується у найбільш сильні групи. Проблема етнонаціональних конфліктів полягає у тому, що вони остаточно не вирішуються, а найчастіше переходять від покоління до покоління, оскільки виникають нові проблеми і відповідно нова конфліктна ситуація.

Отже, факторами виникнення етнонаціонального конфлікту можна вважати:

- певний рівень національної самосвідомості, достатній для того, щоб етнос міг усвідомити ненормальність свого становища;
- скупчення у суспільстві небезпечної критичної маси реальних проблем і деформацій, що впливають на всі сторони національного буття;
- наявність конкретних політичних сил, здатних використовувати в боротьбі за владу два перших чинники.

Протиборчі сили етнонаціонального конфлікту ставлять перед собою основну мету - набуття політичної влади, державності, реалізацію права на самовизначення. Разом з тим вирішуються і соціально-економічні, культурно-мовні, територіальні, ідеологічні, соціально-психологічні та інші проблеми.

Головне завдання національної і регіональної політики держави полягає у тому, щоб своєчасно виявляти міжетнічні та міжрегіональні суперечності та зробити все можливе для запобігання конфліктам, особливо у гострих, руйнівних формах. Повною мірою це стосується й демографічних конфліктів, зокрема, так званих конфліктів поколінь, коли виникає непорозуміння між молодим і старшим поколіннями. Певні непорозуміння між ними були завжди, але в окремі періоди суспільного розвитку вони можуть набувати конфліктного характеру, виливатися у хвилі молодіжного бунтарства, як це сталося в багатьох країнах Західної Європи на рубежі 60-70-х років, масові альтернативні рухи тощо.

Природа етнонаціональних конфліктів пояснюється характером етносів і націй як державно-політичних, соціально-економічних та соціокультурних спільнот людей, комплексних, багатосторонніх взаємовідносин між ними. Зрештою, конфлікти зароджуються на підґрунті суперечностей між інтересами етнонаціональних спільнот. Інтереси ж формуються: для етносу - як інтереси замкнутої групової організації людей і групового мислення, де індивід не відокремлює себе від групи, і для нього будь-яка інша група є ворожою, «чужою» по відношенню до своєї, для нації - як інтереси ширшої, не замкнутої, але все ж таки відокремленої, самостійно існуючої, державно оформленої спільності, яка

набуває своєї соціально-економічної та соціокультурної основи. Протистояння етносів породжується їх груповою замкнутістю, відсутністю спільних цінностей, що спонукають їх до взаємної співпраці. Єдині релігійні вірування або тривале співіснування в рамках якого-небудь соціального простору можуть блокувати ворожість етносів і створювати передумови для їх злиття (як це відбувалося в Європі). Конфліктність у взаєминах між націями виникає в умовах дискримінації інтересів однієї і панування інтересів іншої. Будь-яка нерівність - політична, правова, економічна, культурна, нарешті, конфесійна, пов'язані з пануванням одних над іншими, перешкоджає самостійному розвитку національних спільнот і викликає протистояння. Причому дискримінація інтересів може виявлятися й усвідомлюватися в різних сферах життя, не обов'язково в політиці.

Поле конфлікту формується в різних ракурсах. Джерелом його може бути будь-яка історична проблема, яка має бути вирішена; захоплення території - життєвого простору етносу; руйнування його системи культурних цінностей і нав'язування чужих цінностей; деградація з вини іншого екологічного середовища; господарсько-економічна експансія; мовна нерівноправність та ін.

Тема 3. Нації в умовах глобалізації. Феномен багатокультурності (2 год.).

Глобалізація упродовж останніх десятиліть стала незаперечним фактом нашої дійсності. Акцентується увага на тому, що глобалізація – це процес, який усуває національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також виробляє складні відносини та взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї тощо. Глобалізація створює ризик втрати національної ідентичності, водночас порушуються традиційні форми ідентичності, спостерігається відсутність механізму наступності ідентичності.

У сучасному світі, поєднаному глобальними процесами, сенс націоналізму, а тому і сенс нації, можна визначити як надіндивідуалізм – принцип, згідно якого умови реалізації національних інтересів повинні визначатися загальнолюдськими

інтересами і правами, має проводитися субсидіарна політика і створюватися міжнародні центри регулювання і забезпечення загальносвітового порядку і розвитку. Тобто мова може йти про створення більш-менш рівних умов та надання необхідної допомоги для розвитку народів та націй, виходячи із таких цінностей, як світова безпека, екологічний комфорт, свобода особистості і т.ін. При цьому саме нації є тими історичними суб'єктами, які мають необхідні об'єктивні і суб'єктивні дані для контролю глобальних процесів і одночасно – для захисту особистості як на національно-державному так і на світовому рівні.

Феномен багатокультурності є викликом для людства, потенційним джерелом конфліктів, тому потребує відповідних знань, умінь, ціннісних орієнтацій для його сприйняття та політичного регулювання. Ресурсом розвитку багатокультурності є культурна компетентність як специфічний комплекс набутих рис, здатностей, знань, умінь і ціннісних орієнтацій, які дають можливість людям вільно брати участь у культурному житті суспільства. Розвиток культурної компетентності щільно пов'язаний з формуванням певної культурної ідентичності. Культурні компетентності можуть мати різні аспекти — від активної культурної партиципації (культурної експресії, проявів нормативної культурної ідентичності) до пасивної — набуття тільки певної сукупності знань про культуру та ролей переважно як глядачів, слухачів, споживачів культури.

В умовах глобалізації та культурної різноманітності, коли гостро постають питання захисту і просування різнорідних культурних форм, особливого значення набуває крос-культурна компетентність. Остання базується на усвідомленні того, що різнорідність — це об'єктивна характеристика світової культури і рушійна сила її розвитку, повага до інших точок зору, традицій, культур, а також готовність розв'язувати конфлікти мирним шляхом.

В умовах сьогоденної культурної різнорідності, коли загострюються питання захисту і просування різнорідних форм культурного виразу, особливого значення набуває крос-культурна (міжкультурна) компетентність. Ця компетентність пов'язується з процесом формування у людини розуміння

культури Інших. Вона базується на усвідомленні того, що різноманітність (різноманітність) – це об'єктивна характеристика світової культури і рушійна сила її розвитку. Розвинута крос-культурна компетентність містить у собі повагу до чужих точок зору, традицій, культур, а також готовність розв'язувати мирним шляхом будь-які конфлікти. Люди з такою компетентністю володіють, як правило, здатністю бачити себе на місці інших людей, навіть асоціюватися з ними, приймати як свої їхні переконання і погляди.

Отже, якщо багатокультурність є властивістю не тільки окремих суспільств, але й цілого світу, то сьогодні належить підвищувати не тільки культурну компетентність, але й крос-культурну також, тобто виробляти здатність розрізняти різні культурні коди, культурні спадщини, різноманітні культурні вирази. Це потрібно для того, щоб налагоджувати комфортну, взаємокорисну міжкультурну комунікацію, протидіяти ексклюзії (виключення) та маргіналізації Інших, усувати міжкультурну напругу загалом.

Тема 4. Націоналізм та національна ідентичність (2год.).

На різних етапах історичного розвитку українськими та зарубіжними вченими порушувалися і порушуються проблеми щодо розуміння таких понять, як: «нація», «націоналізм», «національна ідентичність». На сучасному етапі цивілізаційного поступу важливо усвідомлювати, що собою транслюють зазначені поняття у сьогодення і яким чином дослідники визначали ключові засади щодо пояснення їх у різні історичні епохи. Для населення країн, які спрямовуються у подальшому векторі свого розвитку як демократичні етнонаціональні держави, надзвичайно важливо розуміти генезис своєї нації, вирізняючись з інших етнонаціональних спільнот.

Нині поняття «нація» в історіографічній спадщині українських та зарубіжних учених тлумачиться з точки зору філософського і еволюційно-історичного складників. Крім того, у сучасності тривають наукові дискусії щодо заявленого терміна, оскільки так і немає єдності у думках дослідників щодо того, що саме

має визначатись як головне підґрунтя до розуміння «нації». Насамперед звернемося до енциклопедичного визначення цього поняття. Енциклопедія сучасної України подає таке визначення: «Нація (лат. nation – плем'я, народ) – це спільність людей, об'єднаних, незалежно від їхнього етнічного походження, політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території (землі) з певною державною організацією (суверенітетом), єдиним громадянством, юридичними правами та обов'язками. Цій спільноті характерна низка специфічних, притаманних саме їй ознак, а її члени виявляють почуття солідарності між собою» (Енциклопедія сучасної України, 2020).

Зарубіжні та українські вчені також звертали і звертають особливу увагу на розуміння та обґрунтування поняття «націоналізм». Енциклопедія сучасної України дає таке визначення поняттю, а саме: «націоналізм – почуття, ідеологія та політична дія, що серед усіх ідентифікацій людини найбільшого значення надає її належності до спільноти, названої нацією, та, відповідно, вважає цю спільноту важливою вартістю, а турботу про інтереси нації – непорушним обов'язком її членів» (Енциклопедія сучасної України, 2020).

Значення питання національної ідентичності для безпеки сучасних держав не можна недооцінювати. Від характеру, змісту національної ідентичності(-ей), що існують, значною мірою залежить майбутнє як самої держави, так і характеру розвитку відносин у країні між різними групами населення. Від того, чи населення певної країни ідентифікує себе, власні та групові інтереси з державою, а чи держава трактується як завада для реалізації культурних, етнічних, релігійних, мовних, політичних, економічних тощо інтересів, безпосередньо залежить територіальна цілісність країни, стан взаємовідносин між різними групами населення (етнічними, політичними, соціальними, релігійними тощо), ступінь консолідованості та визначеності суспільства щодо власного майбутнього розвитку в межах певного державного утворення, повага й довіра до державних органів, символів тощо.

Національна ідентичність у сучасному глобалізованому світі інтегрує окремі ідентичності в єдину макрополітичну, яка визначає «транскордонну солідарність» окремих членів та їх приналежність до єдиної спільноти. Виконуючи свою основну функцію, вона «стає могутнім засобом самовизначення й самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури», тобто формування свого індивідуального «Я», свого образу. Національна ідентифікація особистості – це «процес ототожнення, уподібнення особистістю себе з нацією. Зміст цього процесу – суб'єктивне відчуття належності до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає як результат формування відносно стійкої системи усвідомлених уявлень і оцінок реальних диференційних та інтеграційних ознак життєдіяльності нації, а також прийняття групових норм та цінностей». У результаті процесу національного самовизначення та становлення національної ідентичності формується «Я-образ» особистості як члена національної спільноти, «Я-образ» спільноти як єдиного колективного суб'єкта, що об'єднує всю сукупність «Я-ідентичностей», та, в кінцевому результаті, «Я-образу» держави як учасника глобальних комунікаційних процесів та взаємодій на міждержавному та загальноцивілізаційному рівнях. Л. Колаковський зазначає, що «питання ідентичності людських колективів аналогічне до проблеми особистої ідентичності». Основними складниками особистісної ідентичності Л. Колаковський називає: субстанцію (душу) як нематеріальну сторону особи; пам'ять, що зберігає «усвідомлену історію»; передбачення – як спрямованість у майбутнє (надії); тіло, що є матеріальним втіленням особи, і останній елемент – усвідомлення початку, який можна локалізувати в часі. Ці складники характеризують особу як «явище екзистенційне» (Колаковський Л.), але особливістю кожної особи є те, що вона обов'язково, як «явище культурне», належить до колективу (спільноти), частиною якого завжди є. А людські колективи також обов'язково мають власну ідентичність, якій ще більшою мірою властивий ступеневий характер.

Отже, колективна ідентичність складається з таких чинників: національного духу, що втілюється у своєрідних формах культурного життя і колективній поведінці; передбачення – зорієнтованість у майбутнє, утвердження свого буття в категоріях завтрашніх інтересів; тіла, тобто території, особливого рельєфу і фізичних артефактів, які перетворюють природне середовище та останній елемент національної самосвідомості – локалізований у часі початок, міфи про витoki нації, предків, які є символами єдності та автентичності нації; історичної пам'яті, яка зберігає підтвердження витоків існування теперішньої екзистенції в минулому. Саме історична пам'ять як визначальна риса національної ідентичності, компонент етнічної свідомості, етнічної культури міститься в історичному минулому попередніх поколінь, на основі якого сучасники діють та вдосконалюють надбання нації. Одночасно історична пам'ять спрямована в перспективу, в ній поєднується минуле з теперішнім та майбутнім.

Тема 5. Міграційні процеси сучасності (2 год.).

Міграційні процеси є світовим суспільним явищем, яке отримало новий поштовх до розвитку та посилення під впливом процесів інтеграції та глобалізації. У світі існує безліч видів міграції, з яких найпоширенішими є трудова. Міжнародна організація з міграції в залежності від тенденцій міграції групує усі країни світу за трьома основними напрямками: країни-донори (країни походження емігрантів); країни проміжної дислокації (транзитні країни) та країни-реципієнти (країни, що приймають іммігрантів до себе) (МОМ, 2019).

Міграційні процеси впливають на:

- природне відтворення населення шляхом зміни вікової структури регіонів виходу населення;
- трансформацію репродуктивної поведінки контингентів населення;
- зміни умов життя переселенців, що відбивається на стані їх здоров'я;
- функціонування та розвиток ринку праці;

- розвиток розширеного світогляду особи, підвищення її пристосовності до різноманітних умов життя;

- обмін навиками та досвідом між жителями різних регіонів, поширення корисних знань.

Кожен індивідуальний акт міграції і міграційний процес у цілому обумовлені причинами, умовами, факторами. Виділяють такі причини міжнародної міграції: економічні, соціально-політичні та екологічні:

Економічні причини – стосуються ринку праці певного місця, ситуації із зайнятістю та загального стану економіки. Сприятливі економічні умови в місці призначення: перспектива підвищення заробітної плати; кращі можливості працевлаштування, перспектива створення багатства – бажання уникнути внутрішньої соціальної та політичної ситуації свого рідного регіону, що у свою чергу приваблює мігрантів до місця призначення. Подібним чином, якщо економічні умови несприятливі в місці походження, бідні та безробітні особи будуть змушені мігрувати, щоб підтримувати свої засоби до існування.

Соціополітичні причини: до них належать сімейні конфлікти та об'єднання; прагнення до незалежності; етнічні, релігійні, расові та культурні параметри; війни або загрози конфлікту серед інших факторів, що сприяють міграції.

Екологічні причини. До них відносять: фактори навколишнього середовища, такі як зміна клімату та наявність природних ресурсів, які змушують людей мігрувати у пошуках більш сприятливих екологічних умов.

Тема 6. Нові незалежні держави. Етнонаціональна політика України (2 год.).

Розпад СРСР і утворення нових незалежних держав зумовили нову розстановку політичних сил у країнах СНД. Основне протистояння ведеться між демократичними і прокомуністичними силами, набираючи нерідко форм відкритої боротьби. У світовій та вітчизняній науковій і публіцистичній

літературі останніх років затвердився термін «пострадянський простір». Це не просто зручний і політично нейтральний термін для позначення території колишнього СРСР і всіх явищ та процесів, які тут відбуваються. Пострадянський простір — насамперед особлива соціальна і політична реальність, суперечлива цілісність котрої зумовлена і спільністю (часто багатовіковою) попереднього розвитку народів, що її становлять, і особливо спільністю радянського соціалістичного етапу їхньої історії. Радянського Союзу як єдиної держави більше немає. Однак становлення нових держав відбувається протягом років і навіть десятиріч. І доки триватиме цей процес, попри всі зміни, що сталися і ще стануться в його колишніх частинах, спільна історична спадщина, спільність соціально-економічних умов і проблем протягом досить тривалого часу залишатимуться факторами, які серйозно впливатимуть на всі явища і процеси у цій частині світу.

Шанси на появу в більшості пострадянських країн найближчим часом соціально відповідального політичного класу, ефективного державного керівництва, громадянської активності населення, демократичної правової держави на базі економіки, що швидко модернізується, залишаються невеликими. Потенціал руху суспільств у цьому напрямі, що позначився наприкінці 1980 — на початку 1990-х років, залишився невикористаним, а потім почалося його затухання. Еліта сформувала криміналізовану бюрократично-олігархічну, авторитарну, соціально-неефективну суспільну систему з вельми обмеженими можливостями перетворення на ту, що відповідає вимогам суспільного прогресу.

Проблема регулювання етнонаціональних відносин посідає важливе місце у структурі державної політики абсолютної більшості країн сучасного світу. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття відбулися глобальні соціально-економічні та суспільно-політичні зміни. Сталися корінні трансформації у колишніх соціалістичних державах Центральної і Східної Європи, розпався Радянський Союз. Ці події спричинили глибокі суспільні

зміни, викликали численні міжнаціональні конфлікти, посилили націоналістичні тенденції у діяльності правлячих еліт ряду європейських держав. Серед причин зникнення Радянського Союзу важливу роль відіграла неадекватна модель етнонаціональної політики, яка виявилась неспроможною відповісти на сучасні виклики цивілізаційного розвитку в цій багатонаціональній країні. Кожній пострадянській країні прийшлося самотужки вирішувати етнополітичні проблеми, які зазвичай накладалися на типові проблеми перехідного періоду (економічні кризи, рецидиви впровадження демократичних реформ, соціальний колапс, корупцію, непристосованість державного апарату для адекватного реагування на етнонаціональні виклики). Проблема міжнаціональних відносин немає однозначного розв'язку через відмінності й особливості фактичного становища меншин у різних європейських державах і через небезпеки, що становлять меншини для державної цілісності, залежно від офіційно закріплених відносин на рівні держава-меншина. Кожна країна може на свій розсуд і будь якими методами впливати на етнонаціональну ситуацію на своїх теренах, але головне, щоб при цьому дотримуватись права всіх представників етносів, які проживають або тимчасово перебувають на її території. У рамках міжнародних європейських організацій та на рівні кожної окремої держави європейського регіону вже прийнято ряд документів, що гарантують захист прав меншин, проте реальна ситуація свідчить про багато суперечливих моментів та небажання багатьох держав реально вирішити проблеми, що стосуються існування на їх території національних меншин.

Відновлення державної незалежності у 1991 році дало потужний поштовх національній та етнічній активності як українців, так і представників різних етнокультурних груп, що проживають в Україні. Збереження населенням етнічної та національної ідентичності у багатьох випадках залежить, з одного боку, від характеру їх розселення (компактного чи розосередженого) та місця проживання

(регіон, міська чи сільська місцевість), а з іншого боку, від моделі етнонаціональної політики, яку впроваджує держава. Ефективність державної етнонаціональної політики визначається здатністю влади гнучко реагувати на запити суб'єктів етнополітичних процесів, ступенем зацікавленості державної еліти, збереженням міжетнічної злагоди у суспільстві та гармонізації інтересів суб'єктів етнополітичних відносин.

Особливістю етнонаціональної політики України є одночасне вирішення декількох таких завдань: формування української політичної нації; утвердження української мови як державної; консолідація суспільства; дотримання прав, забезпечення умов для збереження та розвитку культурної самобутності національних меншин, що проживають на території України; підтримка в окремих регіонах української державотворчої нації та забезпечення балансу між цими завданнями. Україна зараз проходить політичні випробування щодо того, чи не зруйнують відмінності у свідомості окремих суспільних груп – етнічних, а також регіональних – їхню здатність і їхнє бажання разом творити і розвивати демократичну державу, бути лояльними до неї як цілого, а не лише патріотами свого міста, області чи регіону. Тобто питання культурної різноманітності в Україні та етнонаціональної єдності й суспільної інтеграції мають розв'язуватися паралельно. Основи законодавства з етнонаціональної політики України були закладені відразу після проголошення незалежності. Першим юридичним документом, де зафіксовано рівні права всіх етнічних груп, що населяють Україну, стала Декларація про державний суверенітет. Законодавство України з етнонаціонального розвитку ґрунтується на принципах і нормах міжнародного права і включає такі документи: Конституцію України (1996), Декларацію про державний суверенітет України (1990), Декларацію прав національностей України (1991), Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992), Закон України «Про громадянство України» (2001), Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991), Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» (1998), Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про забезпечення функціонування

української мови як державної» (2019), Закон України «Про корінні народи в Україні» (2021), Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, ратифіковану Законом України від 15.05.2003 р. № 802-IV, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а також двосторонні договори України з іншими державами.

Отже, законодавство України у сфері етнонаціональної політики формувалося під впливом внутрішніх міжнаціональних відносин та міжнародного законодавства. Аналіз змістового наповнення національного законодавства свідчить, що в ньому закріплено фундаментальні міжнародні норми щодо захисту національних меншин: право на існування; право на використання рідної мови; право на розвиток етнокультурної самобутності; право на освіту; право на свободу мирних зборів, віросповідання, виявлення поглядів, думок, совісті; право рівної участі в державотворчих процесах; право на одержання й поширення інформації та ідей своєю мовою без втручання держави та незалежно від кордонів; право на збереження середовища проживання в місцях історичного та сучасного розселення.

За рівнем правового забезпечення основних прав і свобод національних меншин Україна посідає одне з провідних місць. Водночас треба зазначити, що українське законодавство у сфері захисту національних меншин має такі недоліки: розмитість положень, відсутність конкретизації базових термінів, застарілість самих законодавчих актів, прийнятих у перші роки незалежності. Нові політичні реалії потребують перегляду більшості прийнятих законодавчих актів.

Події в суспільно-політичному житті України 2013–2014 років, окупація Криму та східних регіонів України спричинили гостру потребу критичного переосмислення українськими науковцями й політиками місця і ролі етнонаціонального чинника в суспільному житті з урахуванням уроків минулого та міжнародного досвіду у розв'язанні проблем у сфері етнонаціональних відносин. Наявність невирішених питань актуалізує потребу у правовому

документі, який визначав би політику України в етнонаціональній сфері, – Концепції етнонаціонального розвитку. Відсутність у законодавстві України Концепції етнонаціонального розвитку (чи етнонаціональної політики, адже назву документу можна корегувати) є черговим доказом того, що питанню етнонаціональної політики в нашій державі не приділялося належної уваги. Зокрема, не вдалося подолати наслідки тотальної русифікації та асиміляції в бік російської мови та культури. Саме тому вітчизняне законодавство з етнонаціональної політики, яке, на перший погляд, відповідає міжнародним стандартам, має низку прогалин.

Характеризуючи етнополітичну ситуацію в Україні, слід зауважити, що наша держава змушена враховувати такі особливості етнонаціональної ситуації в регіонах, як неоднакова чисельність національних меншин та дисперсність їх розселення, різний соціально-економічний розвиток районів, де проживають представники етнічних спільнот. У країні наявні території компактного поселення етнічних груп, які можуть стати джерелом напруження у відносинах із центральною владою. Нерівномірне розміщення на території України різних етносоціальних та етнокультурних груп породжує низку проблем для органів, відповідальних за етнонаціональну політику в державі.

Тема 7. Міжнаціональні конфлікти в країнах Балтії (2 год.).

Міжетнічні проблеми в незалежній Латвії. Тривалий час проблемним залишалося питання про становище російського і російськомовного населення в Латвії. У момент набуття незалежності в Латвії проживало понад 900 тис. росіян і 1 млн 122 тис. російськомовних громадян (34% населення). Темпи натуралізації російськомовного населення не тільки не збільшувалися, а навпаки, спадали. Кількість росіян до 2005 року становила 28,6% населення, або близько 660 тис. осіб. Правозахисники з Латвійського комітету з прав людини налічували близько 60 відмінностей в правах громадян і негромадян. Через складні міжнаціональні відносини російськомовне населення було витіснене з політичних процесів і позбавлене можливості працювати в державних і муніципальних організаціях. Як

наслідок, більше половини всіх підприємців в Латвії є представниками російської діаспори. Іншої сфери діяльності для активної частини населення з цієї громади просто не існувало. Сьогодні це викликає занепокоєння у представників титульної нації, але змінити ситуацію силовими методами вже неможливо, оскільки демократичні процеси мають незворотній характер.

Позбавлення багатьох постійних мешканців (негромадян) права шляхом виборів представляти свої інтереси у державній політиці призводить до значної напруженості в суспільстві. Правляча еліта забезпечує собі привілейовані умови за рахунок громадських інтересів. Місцева еліта побоюється, що зменшення кількості негромадян приведе до розбудови політичної структури і втрати власних політичних позицій. Значною проблемою і приводом для серйозного занепокоєння є згортання викладання російською мовою. Перспектива втрати навіть існуючих можливостей отримання освіти рідною мовою все частіше провокує протести російськомовного населення. У 1999 році був закритий останній латвійський ВНЗ, де викладання велося російською мовою. Скорочується також кількість російськомовних шкіл і предметів, які викладалися російською мовою. Ця тема і нині є одним із предметів для дискусій на рівні російських політичних партій.

Етнонаціональні проблеми в Естонії. Якщо за останнім радянським переписом 1989 року естонці становили 61,5% населення країни, то в 2000 році їх частка зросла до 67,9%. Сталося це виключно завдяки зменшенню чисельності російськомовного населення: все населення країни між двома переписами скоротилося з 1 мільйона 566 тисяч до 1 мільйона 377 тисяч чоловік. Втім, в точності останнього перепису фахівці сумніваються, вважаючи, що насправді населення на той час було на 60-70 тисяч більше. Традиційно все неестонське населення називають російськомовним, але етнічно воно не зовсім однорідне: основну частину складають етнічні росіяни (близько 25% усього населення), є й українці (понад 2%), білоруси (2%), фінни (менше відсотка) та представники інших національностей.

Російськомовні мешканці Естонії за своїм статусом поділяються на три категорії: громадяни Естонії, громадяни іноземних держав (насамперед Росії, за даними перепису 2000 року їх було 86 тисяч), а також особи без громадянства, які мають так званий «паспорт іноземця» (за даними департаменту громадянства і міграції Естонії, у 2006 році їх було 136 тисяч, в 2000 – 170 тисяч).

Загальною проблемою залишається мовна політика, і перш за все діяльність Мовної інспекції, яка (відповідно до Закону про мову і підзаконних актів) вимагає знання державної мови не тільки від державних та муніципальних службовців і, скажімо, лікарів, а й від працівників приватного сектора. В органах влади та державних або муніципальних установах без знання естонської на дуже хорошому рівні працювати неможливо, крім того, Мовна інспекція домагається дотримання вимог мовного законодавства і в приватному секторі.

Тема 8. Міжетнічне протистояння в Придністров'ї (год.).

Врегулювання будь-якого міжетнічного конфлікту пов'язане з пошуком компромісу, який влаштував би всі сторони конфлікту. При чому цей компроміс має бути добровільно прийнятий сторонами і жодним чином не нав'язаний котрійсь з них, інакше відновлення конфлікту, спровоковане невдоволенням механізмом вирішення, гарантоване. Саме з цієї причини авторитетні етнополітологи вважають, що міжетнічні, а тим більше етнополітичні конфлікти врегулювати остаточно неможливо. Примирення конфліктуючих сторін в будь-якому випадку буде тимчасовим. Етнічний чинник відіграє свою роль і заморожений конфлікт має всі шанси на відновлення, нехай і через багато років. Ситуація у Придністров'ї спрощується тим, що етнічний чинник відіграв у цьому конфлікті ледь не останню роль у мотивації дій сторони, яка відокремилася від материнської держави. Придністровці намагалися зберегти швидше свою політичну, мовну ідентичність, чинячи опір спробам Молдови інтегруватися до складу Румунії. Придністровська та молдавська політичні еліти по-різному бачили процес майбутнього розвитку свого краю. Якщо молдавська еліта в процесі розвалу СРСР нарешті отримала шанс реалізувати об'єднання з Румунією,

то Придністров'я, яке населяють українці, молдавани та росіяни приблизно в однаковій пропорції, такий розвиток подій аж ніяк не влаштував. Фактично Придністров'я стало майданчиком боротьби проти об'єднання Молдови з Румунією. Конфлікт між Молдавією та невизнаною Придністровською молдавською республікою залишається нерегульованим і дотепер.

Причини конфлікту:

Мовне питання: Закон про державну мову, прийнятий у Молдові в 1989 році, викликав протести в Придністров'ї, де російська мова мала статус мови міжнаціонального спілкування.

Політичні розбіжності: лідери Придністров'я виступали проти курсу Молдови на незалежність та зближення з Румунією, побоюючись втрати зв'язків з Росією.

Економічні інтереси: Придністров'я мало розвинену промисловість, яка була тісно пов'язана з російським ринком. Місцева еліта побоювалася, що в умовах незалежної Молдови ці зв'язки будуть втрачені.

Ескалація конфлікту:

Проголошення незалежності: у 1990 році Придністров'я проголосило свою незалежність, що не було визнано міжнародною спільнотою.

Збройний конфлікт: у 1992 році між молдовськими силами та придністровськими збройними формуваннями спалахнув збройний конфлікт, у якому активну участь взяла російська 14-та армія.

Заморожений конфлікт: після підписання угоди про припинення вогню в 1992 році конфлікт перейшов у стадію «замороженого». Придністров'я залишається невизнаною територією, де зберігається російська військова присутність.

Сучасний стан. Переговори щодо врегулювання конфлікту тривають, але без значних результатів. Росія відіграє ключову роль у придністровському конфлікті, підтримуючи місцеву владу та зберігаючи військову присутність. Конфлікт у Придністров'ї є частиною ширшого геополітичного протистояння між Росією та Заходом.

Наслідки конфлікту:

Розкол країни: Придністров'я фактично відокремлене від Молдови, що створює серйозні проблеми для територіальної цілісності країни. Невизначений статус Придністров'я негативно впливає на його економічний розвиток. Конфлікт призвів до розриву соціальних зв'язків між різними етнічними групами, що проживають у регіоні. Придністровський конфлікт залишається однією з найскладніших проблем у Східній Європі. Його врегулювання вимагає комплексного підходу, який враховує інтереси всіх сторін.

Тема 9. Етнічні конфлікти в Закавказзі. Чеченська криза (4 год.).

Етнічні конфлікти в Закавказзі та чеченська криза мають складну історію, що сягає корінням у різні історичні, політичні та соціально-економічні фактори. Ось основні аспекти цих конфліктів:

Етнічні конфлікти в Закавказзі:

Нагірно-Карабаський конфлікт. Цей конфлікт між Вірменією та Азербайджаном через Нагірний Карабах, регіон з переважно вірменським населенням, має глибокі історичні корені. Конфлікт загострився наприкінці 1980-х років, коли Нагірно-Карабаська автономна область заявила про своє бажання приєднатися до Вірменії. Це призвело до війни між двома країнами на початку 1990-х років, яка закінчилася перемогою Вірменії та встановленням контролю над Нагірним Карабахом та прилеглими територіями. В 2020 році відбулась друга карабаська війна, в якій Азербайджан повернув значну частину окупованих вірменами територій.

Наприкінці 2022 року Азербайджан розпочав блокаду Нагірного Карабаху. 19 вересня 2023 року Азербайджан розпочав повномасштабні бойові дії у Нагірному Карабаху. Після доби боїв Нагірно-Карабаська Республіка капітулювала. 28 вересня 2023 року влада НКР оголосила, що Нагірно-Карабаська Республіка припиняє своє існування з 1 січня 2024 року.

Абхазький конфлікт. Цей конфлікт між Грузією та Абхазією, регіоном, що прагне незалежності, також має історичні корені. Конфлікт загострився після розпаду Радянського Союзу, коли Абхазія проголосила свою незалежність. Це призвело до війни між Грузією та Абхазією на початку 1990-х років, яка закінчилася перемогою Абхазії та встановленням її фактичної незалежності.

Південноосетинський конфлікт. Конфлікт між Грузією та Південною Осетією. Південна Осетія прагне до незалежності або приєднання до Росії. Війна 2008 року призвела до визнання Росією незалежності Південної Осетії.

Чеченська криза. Чечня має довгу історію опору російському та радянському правлінню. У 1944 році чеченці були депортовані до Середньої Азії за наказом Сталіна.

Перша чеченська війна (1994-1996). Після розпаду Радянського Союзу Чечня оголосила про свою незалежність. Росія відповіла введенням військ, що призвело до жорстокої війни. Війна закінчилася Хасав'юртськими угодами, які відклали питання про статус Чечні.

Друга чеченська війна (1999-2009). Війна почалася після вторгнення чеченських бойовиків до сусіднього Дагестану. Росія знову ввела війська і встановила контроль над Чечнею. Війна супроводжувалася численними порушеннями прав людини з обох сторін.

Сучасна ситуація. Чечня залишається частиною Росії, але має широку автономію. Регіон очолює Рамзан Кадіров, який користується підтримкою Кремля. Ці конфлікти мають складні причини та наслідки, і їх вирішення залишається викликом для регіону.

Тема 10. Етнонаціональні проблеми в державах ЄС (4 год.).

Соціальні трансформації другої половини ХХ століття призвели до кризи традиційних доктрин національного будівництва. Виклики глобалізації поставили нації-держави перед необхідністю утворення якісно нових інституційних «підпор» національної консолідації не лише в межах окремо взятих країн, але й міждержавних утворень. Теорія мультикультуралізму, як сукупність поглядів, що проголошують примат «культурного розмаїття» над етнокультурною гомогенністю держав, покликана вирішувати як соціокультурні (етнічні, расові, гедерні та т.ін), так і політичні проблеми сучасного соціуму. Незважаючи на багатоаспектність феномена мультикультуралізму, він, насамперед, позиціонує себе як інтегративна ідеологія, що має на меті утвердження єдиного національного суспільства шляхом толерантизації міжкультурних відносин, узгодження між представниками різних культур спільних громадянських цінностей, розвиток єдиних багатокультурних норм поведінки. Проте, проголошення мультикультуралізмом повного рівноправ'я будь-яких культурних форм зводить принцип толерантності у міжкультурних відносинах до абсолюту, що імпліцитно містить для будь-якого суспільства суттєві небезпеки. Такі небезпеки, насамперед, пов'язані із «розмиванням» національної ідентичності, зростанням етноцентризму і, як наслідок, із конфліктогенністю суспільних відносин та культурною фрагментацією соціуму.

Міграція та розмивання національної ідентичності.

У сучасному світі глобальна міграція стає одним із потужних факторів, що формують не лише світовий економічний і політичний ландшафт, а й соціокультурний ландшафт майбутнього. З одного боку, міграційні процеси є результатом інтеграції окремих суспільств і національних економік у міжнародні відносини, а з іншого боку, їх можна розглядати як додаткові соціальні зміни в країнах, які приймають мігрантів, і країнах, з яких вони виїжджають. Крім того, динаміка міграційних процесів показує, що в найближчі десятиліття кількість населення зросте, а його соціальні та культурні характеристики зростуть ще

більше. Відповідно, значно зростає значення мультидисциплінарного знання способів і тенденцій міграції, що підвищує інтерес до цієї проблеми представників багатьох галузей наукового знання.

Причини міграції населення:

– причини політичного характеру: втеча від політичних переслідувань, расової, релігійної та національної дискримінації, повернення додому у зв'язку зі зміною політичних умов тощо;

– військові, пов'язані з веденням війни (демобілізація, передислокація тощо);

– племінні, пов'язані з перебуванням некорінного населення в країнах, що перебувають у значному становищі;

– економічні та соціальні, пов'язані з пошуком роботи, високими доходами, особливо для пошуку роботи, викликаного економічною нестабільністю та безробіттям;

– трудова міграція населення: у широкому сенсі пов'язане з переміщенням робочої сили на території іншої країни, експортом та імпортом робочої сили, усіма видами регіонального переміщення; з вузької точки зору – переселення громадян однієї країни в іншу державу, яке супроводжується зміною громадянства.

Міграційна політика Європейського Союзу (ЄС) є комплексною системою правил і заходів, спрямованих на управління міграційними потоками, захист прав мігрантів і біженців, а також забезпечення безпеки кордонів. Вона охоплює як внутрішню, так і зовнішню політику, залучаючи країни-члени ЄС до координації зусиль у вирішенні спільних міграційних викликів. Європейська Рада відіграє важливу роль у цих зусиллях, встановлюючи стратегічні пріоритети. Виходячи з цих пріоритетів, Рада ЄС визначає напрями діяльності та надає мандати на переговори з країнами, що не входять до ЄС. Вона також приймає законодавство

та визначає конкретні програми. За останні кілька років Рада та Європейська Рада створили потужну відповідь на міграційний тиск.

14 травня 2024 року Рада ухвалила пакт ЄС про міграцію та притулок. Реформа пакту про міграцію та надання притулку має на меті:

- полегшити тягар для країн ЄС, куди прибуває більшість мігрантів;
- запропонувати більш справедливу та ефективнішу структуру для реєстрації та обробки запитів на надання притулку;
- допомагають зменшити вторинні рухи.

Ще одним важливим аспектом реформи міграційної системи ЄС є запровадження механізму солідарності для забезпечення більш справедливого розподілу відповідальності. Нові правила поєднують обов'язкову солідарність для підтримки держав-членів, які мають справу з сильним потоком мігрантів, із гнучкістю щодо типу внесків. Внески держав-членів можуть складатися з переміщень, фінансових внесків або, якщо це узгоджено з державою-членом, яка отримує вигоду, альтернативних заходів солідарності (наприклад, надання прикордонників або допомога в розгортанні центрів прийому).

Ключові елементи міграційної політики ЄС: Спільна європейська система притулку (Common European Asylum System – CEAS). CEAS є центральною частиною міграційної політики ЄС, яка регулює прийом, захист та інтеграцію осіб, які шукають притулку. **Основними компонентами цієї системи є:**

1. Європейський Союз є територією захисту для людей, які тікають від переслідувань або серйозної шкоди у своїй країні походження.

2. Притулок є фундаментальним правом і міжнародним зобов'язанням для країн, як це визнається в Женевській конвенції про захист біженців 1951 року.

3. У ЄС, зоні відкритих кордонів і свободи пересування, країни-члени поділяють однакові фундаментальні цінності та спільний підхід до гарантування високих стандартів захисту для біженців.

4. Країни ЄС несуть спільну відповідальність за гідний прийом шукачів притулку, забезпечуючи справедливе ставлення до них і розгляд їхньої справи за єдиними стандартами. Це гарантує, що незалежно від того, куди заявник звернеться, результат буде однаковим. Процедури мають бути справедливими, ефективними в усьому ЄС і не допускати зловживань.

З 2020 року країни ЄС+ (держави-члени ЄС плюс Норвегія та Швейцарія) отримують збільшену кількість заявок на надання притулку. У 2023 році в ЄС+ було подано 1,1 мільйона заявок, що на 18% більше, ніж у попередньому році, і найбільше за сім років. Протягом першої половини 2024 року в ЄС+ було подано близько 513 000 заяв, що є більш-менш стабільним показником у порівнянні з першою половиною 2023 року, коли було зафіксовано найвищий рівень у січні-червні з часів кризи біженців. Зазвичай більше заявок подається у другій половині року, тому, за оцінками, ЄС+ знову отримає понад мільйон заявок на надання притулку до кінця 2024 року. На додаток до міжнародного захисту, у червні 2024 року близько 4,5 мільйонів осіб, переміщених внаслідок російського вторгнення в Україну, користувалися тимчасовим захистом, що значно збільшило загальну кількість осіб у ЄС+, які потребують захисту.

Тема 11. Етнічна та релігійна причинність югославської кризи (2 год).

Балканська криза у своєму субрегіональному вимірі характеризувалася низкою причин, серед яких не останню роль відігравав етнічний конфлікт як явище, що відображає зіткнення діаметрально протилежних настроїв національних груп під час реалізації права на самовизначення. Незважаючи на намагання керівництва югославської держави створити югославського громадянина і тим самим придушити прагнення до національної ідентичності,

правова система того періоду неодмінно характеризується наявністю етнічного конфлікту.

Аналіз етнічних конфліктів показує, що всі вони мають спільні риси розвитку, які проявляються в послідовності висунування вимог. У багатьох випадках конфлікти починаються з проблем національної мови. Вона має велике мобілізуюче значення, тому що апелює до кожної людини, яка належить до національної групи. Після цього, як правило, вимоги переходять у політичну площину, а далі справа доходить до статусних домагань. На цьому націоналістичні рухи не зупиняються і формулюють територіальні вимоги, які за своєю суттю є конфліктами з приводу ресурсів. На цій фазі особливе значення має звернення до історичних фактів і традицій. Як правило, всі учасники конфлікту володіють історико-археологічними матеріалами, що виправдовують територіальні вимоги кожної з етнічних груп. Найчастіше право тієї чи іншої етнічної групи на територію неможливо довести. Поряд з етнічною категорією, за допомогою якої можна розділити сербів, хорватів, чорногорців та албанців, релігійна категорія робить релігійний культ етнічною ознакою. Етнізація суспільства посилює релігійний конфлікт і призводить до політизації релігійної належності. Етнонаціональна війна веде до релігійної ненависті. Поряд із тим слід зауважити, що іслам мусульман Боснії і Герцеговини – це один із прикладів секуляризованих варіантів цієї релігії. Тільки тоді, коли він став мішенню для етнічного націоналізму, він почав осмислювати себе як релігійний фундамент своєї ідентичності і став більш радикальним. Однією з причин етнічних конфліктів може бути різний рівень в економічному розвитку регіонів окремої держави. Домагання етнічної групи, що домінує в економічно розвинутому регіоні, можуть привести до зростання націоналізму. Це проявилось в Югославії: словенці та хорвати стверджували, що їхні ресурси використовуються для більш відсталих регіонів. Тому зв'язок з Європейським Співтовариством став для Словенії та Хорватії більш перспективним, ніж перебування у Федеративному Союзі Югославії. Тож, виходячи з вищевикладеного, робимо висновок, що

етнічний конфлікт в Югославії був і релігійним. Це свідчить про те, що релігійна належність стала ознакою етнізації політики.

Тема 12. Арабо-ізраїльське протистояння(4 год.).

Арабо-ізраїльське протистояння — це складний і тривалий конфлікт між Ізраїлем та арабськими країнами, а також палестинцями. Він має глибокі історичні, релігійні та політичні корені, що сягають початку 20-го століття.

Основні причини конфлікту:

1. Територіальні суперечки. Проблема полягає у тому, що обидві сторони вважають одну й ту саму територію своєю. Палестинці прагнуть створення незалежної держави на територіях, окупованих Ізраїлем у 1967 році (Західний берег річки Йордан, Сектор Гази, Східний Єрусалим). Ізраїль вважає ці території спірними і наполягає на збереженні контролю над частиною з них з міркувань безпеки.

2. Проблема палестинських біженців. Внаслідок арабо-ізраїльських воєн сотні тисяч палестинців були змушені покинути свої домівки. Їх статус та право на повернення залишаються однією з ключових проблем конфлікту.

3. Релігійні розбіжності. Єрусалим є священним містом для юдеїв, християн та мусульман. Контроль над святими місцями є джерелом напруги.

4. Політичні розбіжності. Ізраїль є єврейською державою, тоді як багато арабських країн не визнають його право на існування. Існують також розбіжності щодо політичного устрою майбутньої палестинської держави.

Основні етапи конфлікту

1948 рік: війна за незалежність Ізраїлю. Створення держави Ізраїль та виникнення проблеми палестинських біженців.

1967 рік: Шестиденна війна. Ізраїль окупує Західний берег річки Йордан, Сектор Гази, Східний Єрусалим та інші території.

1973 рік. Війна Судного дня. Напад арабських країн на Ізраїль.

1978 рік: Кемп-Девідські угоди. Підписання мирного договору між Ізраїлем та Єгиптом.

1993 рік: Угоди в Осло. Початок мирного процесу між Ізраїлем та Організацією визволення Палестини.

2000 рік: Друга інтифада (палестинське повстання).

2023 рік: Ескалація конфлікту між Ізраїлем та палестинським угрупованням ХАМАС.

Сучасний стан. Конфлікт залишається невирішеним. Періодично відбуваються збройні сутички між Ізраїлем та палестинськими угрупованнями. Міжнародні зусилля спрямовані на відновлення мирного процесу, але без значних успіхів. Арабо-ізраїльське протистояння є складним та багатогранним конфліктом, що вимагає комплексного підходу для його вирішення.

Тема 13. Етноконфесійні конфлікти в державах Азії (4 год.).

Етноконфесійні конфлікти в Азії виникли на перетині етнічних та релігійних відмінностей, часто підсилювалися соціально-економічними та політичними чинниками.

Приклади етноконфесійних конфліктів в Азії

Конфлікти в Індії: конфлікти між індуїстами та мусульманами, а також між різними етнічними групами в північно-східних штатах. У ХХ столітті більшість колоній світу отримали свободу. Для Британської Індії цей момент настав після Другої світової війни. 1947 року була зібрана комісія під головуванням лорда-судді Сиріла Редкліфа. «Провести демаркацію кордонів (...), що базується на визначенні районів з переважанням мусульманського і немусульманського населення», – так сформулювали мету британці. Індійський національний конгрес і Мусульманська ліга до цього часу остаточно посварилися. Їх вимоги суперечили одна одній, задовольнити обидві сторони було неможливо. Дотримання своїх прав вимагали й інші групи. Наприклад, сикхи хотіли створення незалежного

Сикхістану. Напруга зростала, і кордон провели поспіхом, зробивши безліч помилок. До Пакистану відійшли території, населені індістами й буддистами. До Індії – мусульманські райони. Сикхів розділили. У нових державах сформувалися десятки релігійних анклавів і потенційно проблемних територій. Одразу після демаркації почався активний обмін населенням. Понад 7 мільйонів чоловік з Пакистану поїхали до Індії. Майже стільки ж мусульман – у зворотньому напрямку. Здавалося, що з часом суперечки будуть забуті, але вийшло інакше. Каменем спотикання стало князівство Джамму і Кашмір. Більшу частину населення Кашміру становили мусульмани, а магараджею був індіст Харі Сінгх. Він хотів незалежності, однак місцеві мусульмани побоювалися майбутнього входження князівства до складу Індії та не хотіли більше жити під владою невірних. Почалися вуличні зіткнення, уряд втратив контроль над ситуацією. Всього через два місяці після поділу британської колонії в ній почалася війна.

Війна 1947-1948 років. Восени 1947 року, отримавши підтримку Пакистану, 55 племінні загони мусульман окупували значну частину території Джамму і Кашміру, включно з літньою столицею Срінагаром. 27 жовтня, в обмін на військову допомогу, магараджа погодився включити князівство до складу Індії. Індійська армія порівняно легко відбила Срінагар. Подальші бойові дії в основному звелися до спроб деблокувати оточені мусульманами міста. До кінця 1948 року фронт стабілізувався по так званій Лінії контролю. Як результат, Пакистан захопив близько 40% колишнього князівства Джамму і Кашмір.

Війна 1965 року. Конфлікт почався в серпні 1965 року зі спроби Пакистану спровокувати збройне повстання мусульман в індійській частині Джамму і Кашміру. Однак армія Індії перехопила диверсантів, зруйнувала тренувальні табори й завдала удару у відповідь по Західному Пакистану. Жертвами короткої запеклої війни стали понад 10 тисяч осіб з обох сторін. Битва при Асал-Уттар стала найбільшим танковим боєм з часів Курської битви 1943 року. Пакистан втратив 97 американських «Паттонів», Індія – 32 британських «Центуріона». Як

результат, після підписання Ташкентської декларації 1966 року армії повернулися на колишні позиції.

Війна 1971 року. Пакистан був поділений територією Індії на дві частини. Коли відірваний від столиці, населений бенгальцями, які розмовляли іншою мовою, Східний Пакистан почав боротьбу за незалежність від Західного, він отримав підтримку Індії. У відповідь Пакистан завдав удару по західному кордону Індії. Однак індійська армія швидко перейшла в контратаку, зайнявши понад 15 тисяч км² чужої території. Протягом декількох тижнів оточені пакистанські війська здалися у полон і на східному фронті і в Бенгалії. Як результат, рішуча перемога Індії, здача в полон близько 100 тисяч пакистанських військових, Бангладеш набуває незалежності.

Каргільський конфлікт 1999 року. Індійська сторона не використовує термін «війна», офіційний Пакистан заперечує участь армії у зіткненнях. Проте, відомо, що навесні 1999 року пакистанські бойовики, серед яких були кадрові солдати та офіцери, зайшли на підконтрольну Індії територію в горах кашмірського округу Каргіль. Індійці відповіли повномасштабним ударом збройних сил і повернули 80% втрачених на початку конфлікту територій. Як наслідок, Пакистан змушений був відступити, при цьому влада відмовлялася приймати тіла своїх убитих офіцерів. За 56 різними оцінками, пакистанці втратили понад 1,5 тисяч чоловік, індійці – трохи більше 500 осіб.

У грудні 2001 року відбулася терористична атака на парламент в Делі. Індійська влада звинуватила Пакистан. До кордону були стягнуті до 500 тисяч індійських солдатів і близько 300 тисяч пакистанських, відбувалися взаємні артилерійські обстріли. Протистояння в листопаді-грудні 2008 року також було викликано терористичними атаками ісламістів, цього разу в Мумбаї. Було вбито близько 160 чоловік. Обидві країни знову підвели до кордону свої дивізії, але в підсумку обійшлося без кровопролиття.

30 серпня 2011 року відбулася прикордонна стрілянина між країнами по Лінію контролю в районі Купвара (округ в штаті Джамму і Кашмір), у результаті чого один індійський солдат та троє пакистанських солдатів були вбиті.

З 2016 року постійна конфронтація, безперервні терористичні атаки та зростання націоналістичної риторики, з обох сторін, привели до краху двосторонніх відносин. 14 лютого 2019 року на підконтрольній Індії території Кашміру стався теракт біля воєнізованої колони на ключовій автомагістралі: загинули 45 індійських солдатів. Влада Індії звинуватила в нападі повстанців, які борються проти індійського правління в частині Кашміру, на яку претендує також Пакистан. Зокрема, індійські ЗМІ повідомляли, що відповідальність за теракт взяла на себе організація «Джаїш-Мохаммед» – ісламістська терористична організація у Кашмірі, головною метою якої є відділення Кашміру від Індії. Організацію визнали терористичною Пакистан, Австралія, Канада, Індія, ОАЕ, Великобританія, США та ООН.

До кінця 2019 року, після скасування особливого статусу штату, збройних сутичок не спостерігалось, однак протягом 2020 року обстріли та терористичні акти в Кашмірі поновилися та спалахували з новою інтенсивністю. Індія та Пакистан постійно звинувачують один одного в порушенні режиму припинення вогню. Остання сутичка по лінії розмежування відбулася 13 листопада 2020 року.

Конфлікти в М'янмі. М'янма є багатонаціональною країною, де проживає безліч етнічних груп, таких як качини, шани, карени та інші. Багато з цих груп мають давні конфлікти з центральним урядом, домагаючись більшої автономії або незалежності. Ці конфлікти часто мають як етнічний, так і релігійний вимір, оскільки різні етнічні групи сповідують різні релігії.

В М'янмі триває одна з найдовших громадянських війн у світі. Конфлікти були поширені у всіх регіонах проживання національних меншин М'янми. Уряд М'янми проводить політику дискримінації та переслідування етнічних та релігійних меншин.

Конфлікти в Пакистані: конфлікти між сунітами та шиїтами, а також між різними етнічними групами. Будь-який підручник з ісламу обов'язково розповість, що у вченні є три напрями: суніти, шиїти, хариджити. З останніми, щоправда, труднощі: самі хариджити, які нині представлені лише оманськими й північноафриканськими ібадитами, теж зараховують себе до сунітів. А термін «хариджизм» у популярному використанні слугує для позначення деструктивних явищ, зокрема насилля стосовно інших мусульман. Узагалі сучасний ісламський світ багатий на різні суперечливі та проблемні поняття, прийнятні для одних та образливі для інших; суніти «обзивають» шиїтів, шиїти — сунітів тощо.

Провести універсальну межу між сунітами та шиїтами досить складно, але є певна логіка, на якій ґрунтуються ці два тлумачення ісламу. Для сунітів одкровення завершилося на Корані й постаті Мухаммада (історично відображеній у Суні, переказах про те, що робили він та його сподвижники). У шиїтів одкровення триває і після відходу пророка; так, його рівня вже не матиме ніхто, але рівень імамів (провідників) здобудуть його двоюрідний брат Алі, онуки Хасан і Хусайн і так далі по родоводу, до сьомого чи дванадцятого покоління, залежно від того, про яку течію в самому шиїзмі йдеться. Отже, релігійним авторитетом для шиїтів є не лише Коран і те, до чого закликав сам Пророк, а ще й той великий «текст», який формувався кілька століть і якого суніти, своєю чергою, не визнають. Для суніта істина вже відкрита в Корані й Суні; у шиїтів її шукали й шукають досі, чекаючи повернення «прихованого імама», який урятує світ від несправедливості.

Між шиїтами й сунітами чимало також обрядових відмінностей, починаючи від творення молитви й завершуючи святами та прощеною до «святих місць». Щоправда, в багатьох із цих питань є розбіжності й між самими сунітами: скажімо, представники малікітської школи в молитві тримають руки так само, як шиїти, а питання про те, чи допускається відвідувати місця поховання «наближених до Бога» праведників, уже кілька століть ділить сунітів на

традиційних і салафітів. У шиїзмі історія ще складніша: тут є й імаміти-«дванадцятники» (за кількістю імамів), й ісмаїліти, й друзи, й алавіти, і ще кілька менших груп.

Конфлікти в Шрі-Ланці: конфлікт між сингальською буддистською більшістю та тамільською індуїстською меншиною. Впродовж 26 років Шрі-Ланка була охоплена жорстокою громадянською війною. Конфлікт на етнічно-релігійному підґрунті між сингалами і тамілами забрав сотні тисяч життів. Досвід тамільських бойовиків-смертників взяли на озброєння згодом арабські джихадисти та ІДІЛ. Історично так склалося, що більшість населення Шрі-Ланки становлять сингали. На сьогодні це 75% населення острова. Сингальці переважно буддисти. І їхньою відмінністю є войовнича форма цієї релігії. Релігію від політики духовні лідери не сильно розмежовують і повністю залежні від сингальської влади. Таміли визнають індуїзм і становлять хоч і не найменшу, але все-таки національну меншість серед іншого населення острова.

Уже одразу після отримання Цейлоном незалежності в 1948 році дії нового уряду, в якому керівні посади зайняли сингали, заклали основи для майбутньої ворожнечі. Спочатку був прийнятий закон про невизнання тамілів громадянами Цейлону; з 1956 р. Навчання в школах й університетах дозволялося лише сингальською мовою; буддизм визнали єдиною державною релігією; а згодом тамілів позбавили виборчого права. Крім того, в 1970 р. Державу офіційно перейменували на Шрі-Ланку: це сингальська назва, що в перекладі із санскриту означає «благословенна земля». Оскільки так країну називали саме сингали, таміли зустріли рішення з обуренням.

У 1970-х роках у відповідь на дискримінаційні дії сингальського уряду таміли створюють Об'єднаний фронт звільнення тамілів, метою якого проголошується ненасильницьке відділення північно-східної частини острова в окрему державу. Зі свого боку їхні опоненти починають влаштовувати погроми, котрі призводять до радикалізації руху за створення незалежної держави тамілів.

У 1972 р. Велупіллаї Прабхакаран, прихильник створення тамільської держави, заснував терористичну організацію «Тигри визволення Таміл-Іламу», що одразу почала влаштовувати напади на представників уряду. Водночас «тамільські тигри» вербували біженців зі Шрі-Ланки на території Індії та здійснювали їхню військову підготовку.

Якщо спершу Коломбо обмежувалося ліквідацією окремих лідерів організації, то згодом, після того як «тамільські тигри» створили власну армію і почали використовувати терористів-смертників, через що масово гинули цивільні, уряд розпочав етнічні чистки, спрямовані проти тамілів. У цілому, за роки конфлікту «Тигри визволення Таміл-Іламу» здійснили кілька сотень атак; від їхніх нападів загинули прем'єр-міністр Індії Раджив Ганді та президент Шрі-Ланки Ранасінгхе Премадаса. Лише 2009 року урядові війська захопили Кіліноччі – невелике місто на півночі острова, олицею «тамільських тигрів», а через кілька місяців лідери організації визнали свою поразку.

Тема 14. Етнонаціональні та етноконфесійні проблеми в державах Африки (4 год.).

Колоніальна спадщина залишила відбиток на історії розвитку африканських країн. Кордони були штучно проведені колоніальними державами без врахування етнічного складу населення. Це призвело до того, що різні етнічні групи опинилися на одні території, що спричинило міжетнічні та релігійні конфлікти.

Зміни, які спіткали країни в ХХ - початку ХХІ століття, що виражаються серед іншого в нерівномірному демографічному розвитку, призвели до зміни розподілу віруючих, особливо великих конфесій, серед різних регіонів світу. Так, зі зміщенням центру конфесійного простору з Півночі (наприклад, розвинених країн Європи, Північної Америки) на Південь, куди входять країни, що розвиваються, такі як: Латинська Америка, Азія, Океанія і Африка, на останньому згаданому континенті збільшилася чисельність послідовників великих релігійних течій. Зараз конфесійний склад африканського континенту відрізняється великою

різноманітністю. Крім традиційних вірувань, з найбільших релігійних течій в Африці, за даними дослідників, найбільш поширені християнство та іслам. Як зазначено в роботі Р.В. Дмитрієва та І.А. Захарова, на території континенту проживає більше 540 мільйонів християн, що становить близько 23% всіх послідовників Христа на планеті, і 420 мільйонів мусульман, приблизно 27% від загального числа мусульманської популяції. При цьому конфесійна карта континенту має певні конфесійні особливості. Так, в південній частині в ХХІ столітті активно поширюється християнство, в той час як північ Африки представляється домінуванням ісламу. Дану інформацію може підтвердити статистика поширення ісламу, де на півночі континенту мусульмани складають близько 95% населення, в західному і східному регіонах їх кількість становить близько 30-40%, а в центральній і південній частинах кількість послідовників ісламу становить всього лише 4-5%.

Складна конфесійна структура і глибока релігійність послідовників створюють своєрідний ґрунт для такої боротьби між прихильниками двох згаданих раніше світових релігій - ісламу і християнства.

Приклади етнонаціональних конфліктів:

Дарфурський конфлікт (Судан). Конфлікт між арабськими та неарабськими етнічними групами в регіоні Дарфур. У 2003—2004 роках у суданському регіоні Дарфур спалахнув етнічний конфлікт між арабами та темношкірими африканцями. На боці центральної влади виступили угруповання «Джанджавід», які були сформовані з місцевих арабських кочівників. Вони спалювали селища, гвалтували жінок, грабували людей та здійснювали масові вбивства.

Мирну угоду між сторонами конфлікту було підписано у травні 2006 року, однак деякі збройні зіткнення все одно продовжувались. За даними міжнародних організацій, під час сутичок загинули щонайменше 300 тисяч людей, понад 2 мільйони стали біженцями.

Конфлікт у Тиграї (Ефіопія). Конфлікт між урядом Ефіопії та регіональним урядом Тиграю, де домінують тиграї. Ефіопія – одна з найбільших країн Африки. 110 мільйонів населення. Регіон Тиграї лежить на півночі. Останні 30 років представники цього етносу були при владі в країні. Все змінилося після 2018, коли прем'єр-міністром обрали Абій Ахмеда.

У 1974 році в Ефіопії була повалена монархічна влада імператора Хайле Селассіє. До влади на 20 років прийшов прокомуністичний і прорадянський уряд Хайле Маріам Менгісту. Він вважається одним з найжорстокіших правителів ХХ століття. Ефіопію очолив Мелес Зеневі – етнічний тиграї. І його земляки отримали доступ до найкращих посад в країні. До 2008 року тиграї контролювали більшість ключових посад в державному апараті Ефіопії. А інші народності стали перед фактом, що декларований Зеневі етнічний федералізм насправді означав, що вся країна вимушена була працювати в інтересах одного, не найбільшого, племені. Тиграї скористалися своєю домінацією сповна. Політичне прикриття дозволило сісти на потоки в багатьох сферах економіки і публічного життя. Але таке домінування тиграїв не влаштовувало інші етнічні групи.

Після 2018 року Абій Ахмед замахнувся на статус-кво і, спираючись на інші етнічні групи, почав перестановку на політичній шахівниці країни. До коаліції «Демократичного Руху народів Ефіопії» увійшли партії всіх етнічних груп, крім тиграїців. Уряд Ахмеда почав виводити державотворчі галузі з-під контролю тиграїських груп впливу. Абій Ахмед був ініціатором компромісів, які стали основою перемир'я в ефіопсько-еритрейській війні, що тривала з 1998 по 2000 рік. Війна йшла за контроль над спірними прикордонними територіями. Внаслідок конфлікту загинуло близько 60 тисяч ефіопців і 40 тисяч еритрейців. Абій Ахмед за політику примирення отримав у 2019 році Нобелівську премію миру.

Остаточним яблуком розбрату стало рішення ефіопського парламенту про відтермінування парламентських виборів, які мали відбутися у серпні 2020. Перенесення пояснили пандемією. Але в Тиграї це рішення загального

парламенту не визнали і провели у серпні свої вибори до місцевих рад. Коли демарш в столиці назвали конституційним заколотом, тиграйські еліти ще більше підняли ставки і взялися за зброю. Вони зробили кілька збройних провокацій. Напали на штаб-квартиру північного командування ЗС Ефіопії в Мекеле. Було вбито військових ефіопської армії, які не були етнічними тиграями. Ці провокації стали каталізатором жорсткої реакції центрального уряду. Влада оголосила, що на півночі країни почався військовий заколот і єдиний спосіб подолати – відправити збройні сили для ліквідації загрози територіальної цілісності кордонів країни.

Бойові дії поміж урядовими військами і «Фронтом визволення Тиграю» тривали 4 тижні. Сили Тиграю відразу вдалися до терористичних актів. Обстріли цивільних об'єктів, етнічні чистки, обстріли сусідньої Еритреї, з якою в цього регіону своя історія ворогування за землю і ресурси. Поодинокі спалахи насилля все ще тривають. Рештки «Фронту визволення Тиграю» або відійшли в гори, або втекли в сусідні країни. ООН заявляє, що в багатьох районах північного регіону Ефіопії Тиграй бойові дії продовжуються. Це ускладнює доставку гуманітарної допомоги біженцям, що постраждали від бойових дій. Після повстання на тиграйців у інших регіонах Ефіопії почали дивитися скоса. І нове завдання центральної влади – не допустити спалаху нового конфлікту. Тепер вже на підґрунті міжетнічної ненависті.

Конфлікт у регіоні Великих озер (Руанда, Бурунді, Демократична Республіка Конго): Конфлікти між етнічними групами хуту та тутсі. Громадянська війна в Бурунді (21 жовтня 1993 – серпень 2005) — збройний конфлікт між етнічними групами тутсі й хуту. Війна спалахнула після перших у країні із часів здобуття незалежності від Бельгії 1962 року багатопартійних виборів і формально завершилась тільки після того як П'єр Нкурунзіза обійняв посаду президента у серпні 2005 року. У війні загинуло близько 300 тисяч людей. Походження тутсі й хуту донині залишається незрозумілим, але європейські колонізатори (спочатку німці, а потім і бельгійці) закріпили перевагу тутсі над

хуту, як у майновому, так і у політичному сенсі. Надання Бурунді незалежності не змінило політичної картини.

Вже 1966 року Мішель Мічомберо усунув монархію та встановив у Бурунді президентську республіку. Далі були 25 років правління військових режимів тутсі. Останній із військових переворотів відбувся 9 вересня 1987 року. Його очолив майор П'єр Буйоя. Намагаючись розпочати національний діалог, Буйоя провів низку реформ, спрямованих на зниження контролю над ЗМІ. Але замість діалогу ці реформи зародили серед хуту сподівання на послаблення й подальше падіння влади тутсі, що призвело до зростання міжетнічної напруженості. На півночі країни сталось кілька локальних повстань хуту проти місцевих керівників-тутсі, під час яких сотнями вбивали місцевих тутсі. Буйоя відрядив на придушення заколотів армію і війська убивали хуту тисячами.

Конфлікт в Нігерії. В Нігерії налічується близько 250 різних народностей. Країна поділена на 36 штатів, враховуючи етнічні особливості населення, однак, незважаючи на це, багато штатів все ж залишаються поліетнічними за своїм складом. Якщо розглядати конфесійну складову, то мусульмани переважають в основному на півночі і на південному заході країни, на південній половині, в свою чергу, поширилося християнство. Іслам проник в Північну Нігерію ще з IX століття і в результаті його поширення в XIX столітті на даній території сформувався халіфат Сокото. Південна частина країни довгий час перебувала без впливу певної конфесії. І в XIX столітті з приходом Великобританії на даній території поширилося християнство. Крім того, з півночі Нігерія оточена щільним поясом мусульманських держав, менш розвинених, ніж Нігерія, в соціально-політичному відношенні. Межі між ними і Нігерією досить прозорі для проникнення в останні різного роду войовничі мусульманські секти, далекі від ортодоксального ісламу. З початку XXI ст. дванадцять північних штатів Нігерії ввели (всупереч загальнонігерській конституції, згідно з якою Нігерія - світська держава) ісламські закони шаріату (під приводом посилення боротьби за моральність). Це призвело до посилення міжконфесійних конфліктів, в яких в

2000-2005 рр. загинуло понад 10 тис. осіб, до підпалів християнських церков, до введення в дію в північних штатах варварських законів (таких, як забивання жінок камінням до смерті за перелюбство, ампутація кінцівок за злочинство, впровадження роздільного, за статевою ознакою, громадського транспорту для мусульман, саботаж вакцинації населення від поліомієліту на тій підставі, що це «змова західних країн», мета яких знепліднити жінок Північної Нігерії).

Тема 15. Особливості етнополітики Канади та США (2 год).

Політика багатокультурності (мультикультуралізму) є офіційно проголошеною в Канаді, в Сполучених Штатах Америки ми можемо констатувати практику культурного плюралізму. Для США характерні фактичні прояви політики багатокультурності, виражені в низці норм з підтримки етнорасових меншин та корінних народів. США від самого початку свого існування інструменталізували ідею однієї нації – американців, проте в Канаді політика багатокультурності на сучасному її етапі має за мету продовження конструювання спільної канадської ідентичності. Етнічна та расова диверсифікація Канади не припинялась ніколи, очевидно, що основним чинником цього феномена була імміграція. Європейці, китайці, японці, чорношкірі американці, які тікали «підземною залізницею» до Канади від рабства в США у XIX ст., та імміграція з усіх куточків світу після відміни обмежень у 1960-х рр. (помітне збільшення імміграції з Азії, Центральної та Південної Америки, Африки), гуманітарні ініціативи Канади щодо прийняття біженців у XX–XXI ст. – усі ці події та чинники формують сучасний феномен багатокультурності де-факто в цій державі. Очевидно, що канадська держава як інститут не могла не реагувати на події у світі: зміну кон'юнктури ринкових відносин, перелом у ставленні до прав людини після Другої світової війни та, найголовніше, власну потребу в робочій силі й демографічному зростанні. Більше того, внутрішньополітична ситуація в Канаді в другій пол. XX ст. перестала зводитись лише до домінування британців в усіх сферах суспільно-політичних та економічних аспектів буття. Нагадаємо, що саме в 1960-х рр. Починається Тиха революція у Квебеці: корінні народи Канади дедалі

голосніше заявляють про свої колективні права (зокрема на землю), інші етнокультурні групи, такі як українці та німці цілком справедливо вказують на важливість свого внеску у формування канадської ідентичності.

Хронологічно інструменталізацію політики багатокультурності канадською державою можна розділити на три умовні періоди:

1) початковий (до 1971 р.). Імміграція до Канади індивідів з усього світу, утворення фактичної поліетнічності та розуміння необхідності етнополітичного менеджменту з боку держави як актора;

2) формувальний (1971–1981 рр.). Офіційне запровадження політики багатокультурності П. Трюдо, ініціювання державних програм на підтримку та заради впровадження політики, надання рекомендацій щодо вивчення багатокультурної спадщини в цикли шкільної освіти;

3) інституціоналізаційний (з 1982 р. й дотепер). Формалізація та інституціоналізація політики багатокультурності в канадському федеральному та провінційному законодавстві, дія етнополітичної моделі корпоративного плюралізму в Канаді, активне використання державою як актором політики багатокультурності для побудови канадської ідентичності.

Стосовно США, то, як ми вже зазначали, у нас немає можливості стверджувати про наявність офіційної політики багатокультурності (мультикультуралізму) як такої, хоча, спираючись на стан етнополітичного організму США, можна вести мову про «частковий мультикультуралізм». Ми можемо вести мову про багатокультурності як інституцію: з одного боку, США притаманний культурний плюралізм (в нормативній площині етнорасові групи є об'єктом політики «багатокультурно»), проте більшість ідеологічних та політичних принципів, які на початковому етапі сформували американську ідентичність, виключали афроамериканців та корінних американців, проте з іншого боку, ми мусимо визнати, що кейс багатокультурності в США є більш заплутаним, ніж канадська політика багатокультурності.

Як для аналізу концепцій етнополітичного розвитку Сполучених Штатів в історичній ретроспективі, так і для спроби концептуалізації останньої в її нинішньому стані, варто виходити з розуміння природи принаймні двох незалежних змінних, до яких належать такі:

1) колоніалізм різних типів, який практикувався в обох державах (або на територіях, які передували юридичній незалежності відповідно США та Канади). Він був присутній у трьох вимірах в Сполучених Штатах, та у двох у Канаді та поділявся на: - колоніалізм стосовно корінних народів Північної Америки. Його здійснювали різні суб'єкти, зокрема держава (або принаймні з її відома та юридичного супроводу) як у США, так і в Канаді. – колоніалізм іммігрантів із Європи (ми підкреслюємо значення цієї частини світу в імміграції до Північної Америки, особливо у ХІХ–першій пол. ХХ ст.), які в Сполучених Штатах до другої пол. ХХ ст. потрапляли під дію концепції «плавильного казана», а в Канаді – у суспільство двох етнокультурних груп (англо-канадської та франко-канадської) з помітним домінуванням першої до 1960-х рр. Рабовласницький колоніалізм – незалежна змінна, характерна для Сполучених Штатів, а саме: завезення чорношкірих індивідів в основному з Африки для ведення плантаційного типу господарства; прислугами, моделями суспільно-трудова відносин був гібрид капіталізму з рабовласництвом. Ці змінні, зокрема остання, яку коротко можна назвати «рабство», адже тривала експлуатація чорношкірого населення, перебування їх у власності білих громадян США, є, на нашу думку, важливим елементом, незалежною змінною, яка чинила вплив на розвиток інститутів, інституцій, міжетнічної взаємодії та національного питання в Сполучених Штатах Америки та Канаді.

2) хвилі імміграції як джерело етнорасових груп. Ми згадували хвилі імміграції в контексті колоніалізму, проте американське (в більших обсягах та протягом більш тривалого періоду часу, ніж канадське) суспільство зазнавало притоку й інших етнорасових груп, які не настільки активно брали участь у політичному житті держави, проте сьогодні складають відчутний відсоток

громадян та населення загалом у досліджуваних державах. Мова ведеться про латиноамериканців та азіатів. Важливим моментом, характерною рисою американського етнополітичного організму, залишається те, що латиноамериканці зберігають спільну мову (іспанську) та тісні зв'язки з державами свого походження, а азійські мігранти вирізняються найбільшим рівнем «чужинності» своїх культур та цінностей щодо «першопрохідців» - європейських етнокультурних груп.

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять

Тема 1. Етнічний та етнонаціональний конфлікти (2 год).

План

1. Етнічні процеси в сучасному світі.
2. Природа і причини міжетнічних конфліктів.
3. Зміст етнічних конфліктів і специфіка їх вирішення. Етнічні конфлікти в теорії міжнаціональних відносин.
4. Феномен етнічного антагонізму як стан міжетнічних відносин.

Рекомендована література

1). Коршук Р. М. Етнополітологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України. К.: Алерта, 2011. 200 с.

2). Войналович В. А., Кочан Н. І. Релігійний чинник етнополітичних процесів у Галичині: повоєнна радянська доба і сучасність. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 408 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/vojnalovych-v-a-kochan-n-i-relihijnyjchynnyk-etnopolitychnykh-protsesiv-u-halychyni-povoienna-radianskadoba-i-suchasnist/>.

3). Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О.М. Майбороди. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 288 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-iednist-u-konkurentnomususpilstvi-analitychna-dopovid/>.

4). Коршук Р. М. Етнополітологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України. К.: Алерта, 2011. 200 с.

5) Вітман К. М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць, 2015, Вип. 54, С. 20-29.

Тема 2. Нації в умовах глобалізації. Феномен багатокультурності (2 год).

План

1. Національна держава в умовах глобалізації.
2. Основні теоретичні підходи до функції національної держави в умовах глобалізації
3. Роль транснаціональних корпорацій у послабленні економічних функцій держави.
4. Феномен багатокультурності.

Рекомендована література

1) Вітман, К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн: навч. посібник : рекомендовано МОН України; ОНЮА, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К.: Логос, 2008. 392 с.

2) Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 512 с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/etnopolitychnyj-kontekstsotsiokulturnykh-transformatsij-u-suchasnij-ukraini/>.

3) Ідентичності народів Центрально-Східної Європи: колект. монографія; за ред. проф. Н. Коваліско, д-ра А. Єкатеринчука, проф. Р. Радзіка; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 283 с.

4) Майборода О. М. Етнічність у міжнародній системі / О.М. Майборода. Вид. 2-е, випр. і допов. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017 448с. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/majboroda-om-etnichnist-u-mizhnarodnij-systemi-3/>.

5) Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні Монографія; за ред. І.О. Кресіної. К., 2011. 400 с

Тема 3. Націоналізм та національна ідентичність (2 год).

План

1. Проблеми національної ідентичності як чинник вразливості суспільства та держави.
2. Національна та наднаціональна ідентичність у формування політичної ідентичності.
3. Національна ідентичність як чинник формування міжнародного образу держави.
4. Етнізація як реакція на глобалізацію.

Рекомендована література

- 1). Енциклопедія сучасної України (2020) / Гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 712 с.
- 2). Касьянов Г. В. (1999). Теорії нації та націоналізму. Київ: Либідь. 352 с.
- 3). Лопацька, Н. М. (2023). Наці, націоналізм та національна ідентичність: історіографічний аспект дослідження. *Культурологічний альманах*, (2), 89–94.
- 4). Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність – феномен самовизначення українців. – К., 1999.
- 5). Костенко Н. Культурні ідентичності: перетворення і визнання // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 2001. – № 4. – С. 74.

Тема 4. Міграційні процеси сучасності (2 год).

План

1. Особливості глобалізаційних процесів у країнах третього світу.
2. Основні напрями етнополітичної мобілізації у країнах третього світу.
3. Міграція як супутник глобалізації. Загальні тенденції міграційних процесів у сучасному світі.
4. Основні причини міграції. Трудова міграція.

Рекомендована література

1). Петроє О. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О. Петроє, В. Васильєв // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. – 2015. – № 4. – С. 93–100. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_4_16.

2). Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. Ефективна економіка. 2020. No 4. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2020/78.pdf

3) Терещенко Д. А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2019. No 4 (68). С. 207–214.

4). Степура Т. М. Міграційні процеси у контексті глобалізації та їх державне регулювання. Науковий вісник. 2007. Вип. 17.6. С. 148–155.

5). Щолокова Г., Палешко Я., Горожанкіна Н. Міжнародна міграція в контексті процесів європейської інтеграції. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. No 3 (11). С. 39–47.

Тема 5. Міжетнічне протистояння в Придністров'ї (2 год).

План

1. Причини виникнення придністровського конфлікту.
2. Війна Придністров'я й Молдови.
3. Роль Росії у придністровському конфлікті.
4. Проблема офіційного визнання Молдовою самопроголошених Придністровської республіки.

Рекомендована література

- 1). Дорошко М. С. Конфлікт у Придністров'ї: політичне підґрунтя / М. С. Дорошко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. Ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т між нар. відносин. – К.:, 2005. – Вип. 53, ч. 2. – С. 13-14.
- 2). Єнін Є. Придністровське врегулювання на тлі інтересів України / Є. Єнін // Зовнішні справи. – 2008. – № 12. – С. 35–38.
- 3). Єнін Є. В. Неврегульованість придністровського конфлікту: ризики та загрози для України [Електронний ресурс] / Є. В. Єнін // Гілея. – 2010. – Вип. 35.
- 4). Єрмоленко Д. Придністровський конфлікт у міжнародних відносинах: витоки, сучасний стан та перспективи розв'язання / Д. Єрмоленко // Віче. – 2009. – № 6. – С. 10-12.
- 5). Кава О. С. Причини виникнення придністровського конфлікту наприкінці 80-х років ХХ століття / О. С. Кава // Магістеріум. – К.: НАУКМА, 2004. – Вип. 17: Історичні студії. – С. 74-80.

Тема 6. Етнічні конфлікти в Закавказзі. Чеченська криза (4 год).

План

1. Історичні витоки проблеми Нагірного Карабаху.
2. Абхазький конфлікт. Рух за незалежність Абхазії від Грузії.
3. Контрверсії проблеми причин чеченської проблеми.
4. Чеченське питання на сучасному етапі.

Рекомендована література

1). Конфлікти на пострадянському просторі: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (13 гр. 2016 р., м. Львів). Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка. 2016.100 с.

2). Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? Поліс. Політичні дослідження. 1994. № 1. С. 33-48.

3) Уроки Грузії Україні // День. — 2008, 15 серпня. — № 145.

4) Які можливі наслідки несе грузино-російська війна, яка спалахнула минулого тижня в Південній Осетії? Які уроки з цієї війни повинна винести для себе Україна? // День. — 2008, 12 серпня. — № 142.

5). Маруховська–Картунова О. О. Особливості запобігання ескалації та врегулювання етнополітичних конфліктів // Політологічний вісник: Зб. на- ук. пр. — К., 2001. — Вип. 9. — С. 197–204.

Тема 7. Етнонаціональні проблеми в державах ЄС (4 год).

План

1. Загальні тенденції міграційних процесів в ЄС. Трудова міграція.
2. Міграція та розмивання національної ідентичності. Феномен мультикультуралізму.
3. Еволюція ідентичності мігрантів у європейському соціокультурному просторі.
4. Основні моделі врегулювання етнонаціональних проблем у державах ЄС.

Рекомендована література

- 1). Мигун М. Національні меншини країн ЄС у рамках євроінтеграції. Людинознавчі студії. Серія «Філософія». Спецвипуск. 2022. С. 115–129.
- 2). Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Центр Громадянських Свобод. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu>.
- 3). Римаренко С. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. Науковий вісник ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 4(78). С. 129–142.
- 4). Явір В. А. Права національних меншин на освіту рідною мовою в Україні: аналіз законодавчих ініціатив // Правова держава. 2018. Вип. 29. С. 367–375.
- 5). Чугріна О.Р. Основні принципи побудови міжетнічних відносин в сучасній Європі / О.Р. Чугріна // Наука. Релігія. Суспільство. – 2008. – № 3. – С. 65-69.

Тема 8. Арабо-ізраїльське протистояння (2 год).

План

1. Витоки та причини конфлікту.
2. Створення держави Ізраїль та реакція арабського населення Палестини.
3. Початок арабо-ізраїльського протистояння. Основні форми протистояння.
4. Спроби врегулювання конфлікту. Посередницька роль міжнародних організацій.

Рекомендована література

- 1). Захарченко А.М. Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі [Текст] : зб. статей / А.М. Захарченко. – Одеса : Фенікс, 2009. – 240 с.
- 2). Каспрук В. Палестинсько-ізраїльський конфлікт: просування до миру потребує нових підходів: аналіт. стаття [Електронний ресурс] / В. Каспрук // Блог на WordPress.com. – 2013.
- 3). Коппель О. Конфлікт шести десятиліть. Еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки [Текст] / О. Коппель// Віче: Журнал Верховної Ради України. / гол. ред. С. Писаренко. – К. : Верховна Рада України, 2009. –№7.
- 4). ООН. Рада Безпеки. Резолюції. Про статус Єрусалиму від 30 червня 1980 року №476.
- 5). ООН. Генеральна Асамблея. Резолюції. Про ізраїльські поселення на окупованій палестинській території від 14 грудня 2006 №61/118.

Тема 9. Етноконфесійні конфлікти в державах Азії (2 год).

План

1. Загальна характеристика етноконфесійних конфліктів та проблем у державах Азії.
2. Формування національної самосвідомості етнічних меншин.
3. Причини посилення міжнаціональної ворожнечі на сучасному етапі.
4. Національний та релігійний фактори політичної боротьби в сучасному Афганістані.

Рекомендована література

- 1). Борділовська О.А. Роздуми про Індію та Пакистан: до 70-річчя незалежності двох держав. Східний світ. 2017. № 3. С. 5-20.
- 2). Левітська-Доба Є. Концептуальні засади зовнішньополітичного курсу Китайської Народної Республіки у ХХІ ст. Політичне життя. 2020. № 4. С. 93-100.
- 3). Кіктенко В.О. Від революції до модернізації: стратегія та ідеологія КНР періоду реформ. Східний світ. 2016. № 1 (90). С. 83-96.
- 4). Коршук Р. М. Етнополітологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України. К.: Алерта, 2011. 200 с.
- 5). Ляшенко Т. М. Політичні режими країн Центральної Азії: нестійка рівновага. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 4. С. 264-274.

Тема 10. Особливості етнополітики Канади та США (2 год).

План

1. Політика багатокультурності Канади.
2. Регіональні особливості у контексті квебекського національного питання.
3. Американська модель етнополітики. Концепція «плавильного котла».
4. Сучасна політика американського мультикультуралізму.

Рекомендована література

- 1). Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. Агора. 2008. № 6. С. 5–14.
- 2). Лупул Т. Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 456 с.
- 3). Бурейко Н. Фактори формування національної ідентичності Сполучених Штатів Америки в зарубіжному американознавстві. Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Р. 224–231.
- 4). Колодій А. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації в державах з неконсолідованими націями. Демократичне врядування. 2011. № 8.
- 5). Лупул Т. Соціально-політична амбівалентність моделей «багатокультурність» та етнічний «канадець» як типів колективного проекту сучасного канадського націєтворення. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2010. № 21–22. Р. 68–72.

Індивідуальні завдання

1. Акультурація - процес взаємовпливу культур.
2. Виникнення міжнародної системи захисту прав етнічних та релігійних меншин.
3. Націоналістичний тероризм: ЕТА в Іспанії.
4. Етнічний сепаратизм у постколоніальних державах.
5. «Етніцистська позиція» в західній політології.
6. Етнічність і питання про владу.
7. Етнічність і релігія.
8. Глобалізація як імовірна передумова міжетнічних конфліктів.
9. Концепції теорії конфліктів і миру.
10. Теоретичні виміри етнічних контекстів суспільного конфлікту.
11. Теорія етнополітики і практика національних відносин: проблема прийняття політичних рішень.
12. Етнічний тероризм у країнах Заходу.
13. Феномен багатокультурності.
14. Цілі етнополітичних рухів.
15. Курдська проблема в системі міжнародних відносин.
16. Міжетнічний конфлікт у Бурундії та Руанді.
17. Баскський етносепаратизм в Іспанії.
18. Берберське питання в країнах Магрибу.
19. Індусько-мусульманський конфлікт в Індії.

20. Етно-регіональні і релігійно-сектантські конфлікти в Пакистані.
21. Етноконфесійні проблеми Індонезії.
22. Етнічний сепаратизм у Китаї.
23. Міжконфесійні і міжетнічні конфлікти в Іраці.
24. Етнокультурна конфліктність сучасного Ірану.
25. Міграційний аспект національної політики ЄС.
26. Таміло-сингальський конфлікт на сучасному етапі.
27. Американська модель етнополітики. Концепція «плавильного котла».
28. Особливості етнополітики Канади.
29. Моделі вирішення етнічних та конфесійних конфліктів.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Підготуйте повідомлення про діяльність однієї з праворадикальних партій держав ЄС

1. Австрійська партія свободи.
2. Справжні фіни.
3. Золотий світанок (Греція).
4. Йобік (Угорщина).
5. Національний альянс (Латвія).
6. АТАКА (Болгарія).
7. Партія національного оновлення (Португалія).
8. Народна партія (Словаччина) або Словацька народна партія.
9. Баскська націоналістична партія.
10. Фламандський інтерес.
11. Партія свободи (Нідерланди).
12. Швейцарська народна партія.
13. Швецькі демократи.
14. Датська народна партія.
15. Британська національна партія.
16. Партія незалежності Великобританії.
17. Велика Румунія.
18. Партія румунської національної єдності.

Рекомендації до підготовки повідомлення.

Повідомлення готується у письмовому вигляді. Інформація подається як в роздрукованому, так і електронному вигляді. Повідомлення повинно мати наступну структуру:

1. Назва партії, передісторія та дата її створення.

2. Інформація про лідерів партії.

3. Ідеологія партії:

- ставлення до традиційних проблем міжетнічних взаємин в державі (у тому числі ставлення до антисемітизму);

- ставлення до традиційних консервативних цінностей націоналізму сім'ї та релігії;

- ставлення до інтеграційних та міграційних процесів;

- відповідність партійної ідеології ліберальним цінностям демократії, толерантності та

- походження партії (партія титульної нації чи національної меншини);

- ставлення до територіальної цілісності (територіальний чи етнічний націоналізм).

4. Діяльність партії у напрямку реалізації власних ідейних постулатів.

У повідомленні обов'язково повинні бути вказані достовірні посилання на джерела інформації (Вікіпедія як джерело не враховується і не рекомендується до використання). Достовірність кожного посилання перевірятиметься. У випадку недостовірності посилань оцінку за повідомлення буде анульовано. Повідомлення повинно супроводжуватися мультимедійною презентацією.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Управління етнонаціональною сферою: принципи, механізм і правова база.
2. Право на самовизначення нації як принцип міжнародного права.
3. Національні меншини в міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми забезпечення і захисту їх прав.
4. Визначення поняття «національно-культурна автономія». Суб'єкти права на національно-культурну автономію.
5. Гарантії прав корінних нечисленних народів в законодавстві України.
6. Визначення поняття «діаспора». Діаспори в сучасній системі міжнародних відносин.
7. Етнічна картина світу і проблеми різних класифікацій етносів.
8. Основні форми існування українського етносу.
9. Національні меншини України в етнокультурному вимірі. 10. Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.
11. Етнонаціональна політика України в контексті входження до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
12. Політико-правове регулювання міжнаціональних відносин в Україні.
13. Особливості державного регулювання міжнаціональних відносин у Молдові.
14. Етнонаціональна політика Білорусії.
15. Модель суспільно-державного управління міжетнічними відносинами у Киргизстані.
16. Авторитарна модель етнонаціональної політики Туркменістану.

17. Політико-правові засади публічного управління міжнаціональними відносинами у Польщі.

18. Етнонаціональна політика та становище національних меншин в Грузії.

19. Державне регулювання міжнаціональних відносин у Вірменії.

20. Публічне управління етнонаціональними відносинами в Азербайджанській Республіці.

Програмові вимоги

1. Поняття простору міжетнічної соціокультурної дистанції. Основні етапи етнічного дистанціювання.
2. Міжетнічний конфлікт: сутність, перебіг та шляхи врегулювання.
3. Нації та націоналізм в епоху глобалізації.
4. Міграційні процеси та загострення етнонаціональних проблем сучасного світу.
5. Етнонаціональні проблеми в державах ЄС.
6. Політика мультикультуралізму в державах ЄС та проблема її (не) ефективності.
7. Етноконфесійна конфліктність у державах ЄС.
8. Актуалізація популярності націоналістичних партій у державах ЄС.
9. Традиційні етнонаціональні проблеми в державах ЄС (проблеми етносепаратизму в Іспанії та Бельгії).
10. Причини міжетнічних конфліктів на пост югославському просторі.
11. Здійсніть порівняльний аналіз моделей етнополітики югославізму Й. Б. Тіто та сербського великодержавного націоналізму С. Мілошевича.
12. Перебіг міжетнічного конфлікту в Хорватії.
13. Перебіг міжетнічного конфлікту в Боснії та Герцеговині.
14. Етнічний конфлікт у Косово: витоки та причини.
15. Ескалація міжетнічного конфлікту в Косово у другій половині 1990-х рр. та його вирішення.

16. Дайте оцінку посередницьким діям НАТО у процесі врегулювання конфлікту.
17. Причини та каталізатори арабо-єврейського конфлікту.
18. Арабо-ізраїльський конфлікт другої половини ХХ ст.: форми протистояння.
19. Палестинська проблема у 1990-х – 2000-х рр.
20. Активізація ізраїльсько-палестинського конфлікту на сучасному етапі: основні причини та сценарії розвитку.
21. Курдська проблема в Іраці.
22. Курдська проблема в Туреччині.
23. Етнокультурна конфліктність сучасного Ірану.
24. Етнокультурна гетерогенність афганського суспільства.
25. Політизація етнічних меншин Афганістану.
26. Проблеми національної консолідації титульного етносу пуштунів.
27. Ескалація міжетнічних конфліктів у 1990-х – 2000-х рр.
28. Етнорегіональні та релігійно-сектантські конфлікти в Пакистані.
29. Індусько-мусульманський конфлікт в Індії:
30. Індусько-мусульманські відносини у колоніальний період.
31. Наростання ідусько-мусульманських суперечностей у період незалежності та сучасний стан конфлікту.
32. Етноконфесійні проблеми Індонезії:
33. Мусульмансько-християнські конфлікти в Індонезії.

34. Проблеми Західного Ірану та Калімантану. Виступи проти традиційних вірувань. Антикитайські виступи.
35. Ісламський екстремізм.
36. Етноконфесійні проблеми Таїланду.
37. Міжетнічний конфлікт на Шрі-Ланці: перебіг та врегулювання.
38. Етнічний сепаратизм у Китаї.
39. Етнічний фактор у країнах Магрибу (Марокко, Туніс, Алжир).
40. Етноконфесійні проблеми Бурундії та Руанди. Геноцид тутсі 1994 р.: причини, перебіг, наслідки.
41. Етноконфесійні конфлікти у Судані. Геноцид у Дарфурі.
42. Проблема «неспроможних націоналізмів» у розвитку африканських держав (трайбалізм та його наслідки для національного розвитку держав південніше Сахари).
43. Проблема національного суверенітету – детермінанта розвалу СРСР.
44. Міжнаціональні суперечності в Прибалтійських республіках (1990-ті – 2000-ні рр.).
45. Міжетнічні конфлікти на Кавказі.
46. Проблема Нагірного Карабаху.
47. Етносепаратистські рухи в Абхазії та Південній Осетії.
48. Проблема Чеченського етносепаратизму.
49. Придністровський конфлікт.
50. Етноконфліктний зріз Центральної Азії (Киргизтан, Узбекистан, Таджикистан).

Рекомендована література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / В. Морозов (пер. з англ.). – К., 2001. – 272 с.
2. Антонюк О. Національно-державні інтереси України етнополітичній сфері // Нова політика. – 2000. – №4. – С. 18-22.
3. Антонюк О. Основи етнополітики [Текст]: навч. посібник. [Текст]. - К. : МАУП, 2005. - 432 с.
4. Антонюк О. Сучасна українська етнополітика: проблема історичних засад // Нова політика. — 2000. – №5. – С. 54-57.
5. Антонюк О. Формування етнополітики Української держави: історичні та теоретико-методологічні засади / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 1999. – 282 с.
6. Білий О. Національна держава й антропологічна криза // Політична думка. - 2001. - №3. - С. 14–20.
7. Білоус А. О. Відродження та розвиток української національної ментальності в умовах перехідного суспільства // Персонал. – 2000. – №6. – С. 17-20.
8. Гелнер Е. Нації та націоналізм. – К., «Таксон», 2003. – С. 34. 17. Гон Максим Геноциди першої половини ХХ століття: порівняльний аналіз [Текст] [Текст] : навч. посіб. для студ. історичних спец. - Ів.-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. - 180 с.
9. Дичковська Г. Діалектика націоналізму та космополітизму [Текст]// Визвольний шлях. - Українська Видавнича Спілка, 2007. - 2. - С.3-12.
10. Дністрянський М.Регіональні етнографічні відмінності в Україні: чинники формування та тенденції трансформації [Текст]// Педагогічна думка. 2009. - 3. - С.32-38

11. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. Агора. 2008. № 6. С. 5–14.

12. Лупул Т. Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 456 с.

13. Бурейко Н. Фактори формування національної ідентичності Сполучених Штатів Америки в зарубіжному американознавстві. Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Р. 224–231.

14. Лупул Т. Соціально-політична амбівалентність моделей «багатокультурність» та етнічний «канадець» як типів колективного проекту сучасного канадського націєтворення. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2010. № 21–22. Р. 68–72.

15. Агафонова Г.С., Біленко І.В. Вплив політичної кризи 2000-2013 рр. на конституційний процес у Зімбабве. Політикус. 2018. № 2. С. 87-92.

16. Алтан М. Позиціонування Туреччини у глобальному конкурентному світі. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. № 23(3). С. 80-89.

17. Безверщенко А.С. Громадянська війна в Сирії як складова геополітичного протистояння. Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки. 2016. № 11. С. 13-22.

18. Вітман К.М. Кіпрський етнополітичний конфлікт: витоки та сучасний етап урегулювання. Актуальні проблеми політики. 2018. № 61. С. 106-116. 5. Елмаджуб Абдалла Омар Абдалла.

19. Конфлікт в Лівії: причини і міжнародно-політичні наслідки. Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки. 2019. № 20. С. 58-64.

20. Жукорська Я.М. Ліга арабських держав: питання розвитку та перспективи. Актуальні проблеми правознавства. 2016. № 1. С. 45-48.

21. Захарченко А.М., Александрюк В.В. «Авраамські угоди» та перспективи врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Регіональні студії. 2022. № 28. С. 97- 103.

22. Ігнат'єв П. Ефіопія: регіональний лідер Східної Африки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2019. № 1 (49). С. 13-18.

23. Ковальков О. Політика СРСР в Афганістані (1980-1989 рр.): військово-політичний та ідеологічний аспекти. Сходознавство. 2021. № 87. С. 143-177.

24. Ляшенко Т. М. Політичні режими країн Центральної Азії: нестійка рівновага. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 4. С. 264-274.

25. Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / за ред. к.і.н., доц. А.Г. Бульвінського, – Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. 288 с.

26. Осадчук І. Ю. Політичні інститути пострадянських країн: порівняльний аналіз: навч. Посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 306 с.

27. Яворська К. П. Громадянські та політичні права і свободи в умовах режимних трансформацій: порівняльно-політологічний аналіз пострадянських держав: дис.: 2021 р. Одеса, 2021. 249 с.

28. Єнін Є. Придністрівське врегулювання на тлі інтересів України / Є. Єнін // Зовнішні справи. – 2008. – № 12. – С. 35–38.

29. Єнін Є. В. Неврегульованість придністрівського конфлікту: ризики та загрози для України [Електронний ресурс] / Є. В. Єнін // Гілея. – 2010. – Вип. 35. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/...P16_doc.pdf. – Заголовок з екрану.

30. Єрмоленко Д. Придністровський конфлікт у міжнародних відносинах: витоки, сучасний стан та перспективи розв'язання / Д. Єрмоленко // Віче. – 2009. – № 6. – С. 10-12.

31. Зварич І. Т. Етнополітика в Україні: регіональний контекст / І. Т. Зварич. – К.: Дельта, 2009. – 320 с.

32. Кава О. С. Причини виникнення придністровського конфлікту наприкінці 80-х років ХХ століття / О. С. Кава // Магістеріум. – К.: НаУКМА, 2004. – Вип. 17: Історичні студії. – С. 74-80.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.president.gov.ua/> – Офіційне представництво Президента України.

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

<http://www.gumer.info/> – Електронна бібліотека гуманітарних наук «Гумер» (містить першоджерела з курсу).

<http://politics.ellib.org.ua/> – Онлайн бібліотека по політології та політичним наукам.